

Un documento galego de 1466

RAMÓN LORENZO

Como contribución á homenaxe ó Prof. Constantino García vou publicar un documento inédito do a. 1466, que está escrito en papel e pertence ó Arquivo - Biblioteca do Pazo de Vilardomonte. Deixóunolo para a súa publicación D. Xulio Fernández Pardo, cousa que lle agradezo vivamente, pois desta maneira podemos recuperar un documento máis dos moitos que andan espallados por Galicia adiante. Á parte da edición do documento, nas páxinas seguintes vou facer un estudio das súas características lingüísticas, que corresponden con toda claridade ás peculiaridades que presenta o galego na segunda parte do s. XV. O documento di así:

Sábean todós como¹ nós, Gonçalo Lopes de Goyãas, escudeiro, et Iohana¹ Días, myna muller, que presentes anbos somos, et eu, Moor¹ Ares de Bóbeda, madre do dyto Gonçalo / Lopes, que presente sōo, todos tres de mancomũu a vós de hũu, cada vn¹ porlo todo, rrenũçiando a ley de "duobus rrex devendy",
5 outorgamos et conosçemos que, por / rrasón que vós, Rruy Fernandes Nogeyrol, escudeyro, oje este dya desposastes por palabras do presente, segundo manda Deus et Santa Ygleia, cō Ljonor Dyas, filla de nós, os ditos Gonçal Lopes et Iohana¹ Dyas, et neta de mj, a dita Moor Ares, et ela asy meesmo con vós, et demos et nos obligamos de dar et pagar en / dote et casamento aa dita nosa filla
10 et a vós, o dito Rruy Fernandes, seseēta moyos¹ de vjño et outras cousas, segundo mays conpridamente se conté ãno contrabto que çerca delo ontre / nós et Fernad Ares Nogeyrol, en nome de vós, o dito Rruy Fernandes, pasou, ao qual nos rreferimos; et porque nosas voõtades son de o tēer, conprir et agardar segundo / en el se conté, por ende nós, os sobredytos, todos tres de mancomũu a vós de hũu,
15 prometemos et nos obligamos de dar et pagar a vós, o dito Rruy Fernandes Nogeiro, / durante os dyas de nosas vidas et de cada hũu de nós, os ditos seseenta¹ moyos de vyño² ãna dita ygleia de Ferreira et, nō os avendo ãna dita ygleia, voslos da / remos¹ ãno couto de Toldãaos por cada dya de San Martyño de nouēbro, desque tomardes et teverdes a dita Ljonor Días en voso poder et por
20 moller, segundo se / conté ãno contrabto de prometemento et dote et casamento que sobre elo pasou perante ho notario et testigos de juso scriptos; et mays queremos et nos plas que se falesçe / ren¹ da vyda presente Vaasco, Dyego et Pedro, fillos de nós, os ditos Gonçal Lopes et Juana Días, et netos de myn¹, a dita Moor Ares, que a dita Lyonor Días et vós, / o dyto Rruy Fernandes, posades

25 entrar et partir cō as outras súas yrmãas en tódoslos bēes móueles et rraýses que
 nós teemos et avemos, con tanto¹ que tragades a par / tyçó et monte mayor os
 bēes que vos asý demos cō a dita Ljonor Días, se vyrdes que vos cunple ou he
 voso proueyto; *para* o qual todo asý teer, guardar et cōplir, / obligamos a nós et a
 30 nosos bēes móuelles et rraíses, eclesiásticos et seglares, avydos et por aver, et so
 pena que vos demos et pagemos por pena, se o asý / nõ teuéremos¹, conpríremos
 et agardáremos, myll doblas d'ouro da vanda castillanas. Et porque nosa
 voõta[d^e]he de conprir et teer o suso dito, porlo thenor da pre / sente pidimos
 et rrogamos¹ et damos todo noso poder conprido a qualquer ou quaesquer
 35 *allcaldes*, juíses, justiças eclesiásticas ou seglares dos rreynos et señoríos⁴ / del
 rrey de Castylla, noso señor, aa jurdiçó dos quaes et de cada hũu deles nos
 sometemos, et rrenũciamos a nosos propyos foros et jurdiçó, que nos cõpelan¹ et
 apremjê / por tódoslos rremedyos do *dereito* a que tenemos⁴, cūplamos et
 agardemos todo o suso dito et que contra elo nõ vaamos¹ n[^y] pasemos, antes
 40 nos condepnê / a que o tenemos⁴, cūplamos et agardemos ben, asý et tã
 conpridamente como¹ se sobre elo fose dado sentença definytiba a noso
 pidymento et consyntimento, et / a tal sentença fose pasada en cousa julgada,
 çerca do qual rrenũciamos a pedir traslado desta carta et demãda en escripto et
 térmjno de avogado, et a todas / ferias de pan¹ et vyño coller, et aa ley dos
 45 cónsules Velyano¹ et Justyljano¹ que falan¹ en ajuda et fabor das mulleres, et a
 todas outras leys et *dereitos canónicos*⁶, / çuiijs, rreyaes, monj[ç]i[paes]⁷, escriptos
 et nõ escriptos, et a todas outras ex[e]pçõs⁸ et alegaçõs de feyto et de *dereito*,
 que nõca ende dygamos nõ alegemos o contrario, / et en espeçial rrenũciamos a
 ley et *dereito* que dis que *general rrenũciaçó* nõ valla saluo se proçede por
 espeçielidade. Et eu, o dito Rrui Fernandes, que presente são, *para* / myn et *para*
 50 a dita myña sposa⁹, asý o rreçebo. Que foy feyta et outorgada ãno lugar de
 Martýn¹, que he ãna fregresya de San Cristóuõ¹⁰ de Martýn¹, dentro das / casas
 do dyto Gonçalo Lopes, a vynte et septe dýas do mes de jullio do ano¹ do
 nasçemento de Noso Señor Yhesu Cristo¹¹ de mjll et quatroçentos et seseeta et /
 55 *Gonçalues* de Ribadeneyra et Nuno Fernandes de Santa Alla et Pero *Gonçalues*
 de Casares et Gonçalo / Lopes de Pol et Ares Cacharró et outros. Et eu¹, Álvaro
 Garçia d'Eyrêe, notario públjco¹ da vila¹ de Mõforte de Lemos¹ et seus¹
 térmjnos / et jurdiçõs por meu señor don¹ Pedro Osorio, conde de Lemos¹,
 señor de Cabreyra et Ribeyra, a to / do esto que dito he cō os ditos t[e]stigos³
 60 presente¹ foy et, a pidimêto das ditas partes, esta carta de con / trabto¹ en mjña
 presençia fis escripujr et aquí meu¹ nome et signo fis en t[e]stemoyo³ de verdade,
 que atal he¹ //Signo e firma: notario Álvaro Garçia//.

1. Con trazo sobre a palabra.

2. Parece que escribiu v sobre m.

3. Falta e.

4. Escribo con n e nõn con ñ, porque, ainda que leva un trazo, vai colocado ó final sobre os.

5. Está escrito ny, co y que continúa o trazo ata cubrir parte do n. Poderíamos ler ny, pero neste documento case sempre aparece escrito así o y sen que sexa representación da nasal.

6. Está escrito *canoicos* con trazo sobre a palabra. Parece máis probable a lectura *canónicos* ca *canõicos*.

7. Está escrito *monjpaes*.

8. Está escrito *expçõos*.

9. Está corrixido sobre outras letras.

10. Está escrito *xptouõo*.

11. Está escrito *xpo* con trazo sobre a abreviatura.

COMENTARIO

1. Vocalismo tónico. En xeral, o texto presenta a evolución que lle corresponde no galego. Velaquí os resultados por separado.

1.1. O *ã* tónico latino permanece en *Alla* 55, *ambos* 2, *ano* 52, *anos* 54, *antes* 38, *Ares* 2, 8, 12, 24, 54, 56, *atal* 62, *avogado* 43, *cada* 4, 16, 18, 35, *carta* 42, 60, *Casares* 56, *casas* 51, *contrabto* 11, 20, 60, *contrario* 47, *cũplamos* 37, 39, *dado* 40, *damos* 33, *dar* 9, 15, *demãda* 42, *desposastes* 6, *durante* 16, *dygamos* 47, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29, *entrar* 25, *espeçial* 47, *espeçielidade* 49, *falan* 44, *general* 48, *Iohana* 18, *Juana* 23, *juçada* 41, *Justyljano* 44, *lugar* 50, *madre* 3, *manda* 6, *notario* 21, 57, 62, *obligamos* 9, 15, 28, *outorgada* 50, *outorgamos* 5, *pagar* 9, 15, *palabras* 6, *pan* 43, *partes* 60, *pasada* 41, *perante* 21, *plas* 22, *posades* 24, *qual* 12, 28, 42 (e *qual quer* 33), *quatro çentos* 53, *rrenũçiamos* 36, 42, 47, *rrenũçiando* 4, *rrogamos* 33, *saluo* 48, *San* 18, 51, *Santa* 7, 55, *seglares* 29, 34, *tal* 41, *tã* 39, *tanto* 26, *tenamos* 37, 39, *tomardes* 19, *tragades* 26, *traslado* 42, *valla* 48, *vanda* 31, *Velyano* 44, *verdade* 61, *voõtade* 32 e *voõtades* 13. Tamén nas palabras xermánicas *agardar* 13, *agardáremos* 31, *Aluaro* 56, *Alvaro* 62, *Fernãd* 11, 54, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *Gonçalues* 55 e *guardar* 28 e na árabe *allcaldes* 44.

1.1.1. No caso de *para* 28, 49 (2 v.) non sabemos se se pronunciaba *pára* ou *pará*, pois esta última foi a pronuncia primitiva; amais, ó estar abreviado no ms., tamén poderíamos ler *pera* ou *perá*. Cando quedou en contacto con outra vocal por perda dunha consoante, en xeral mantense o hiato primitivo sen a evolución posterior: *aa* 9, 35, 43, *ao* 12, *monjçipaes* 45, *quaes* 35 (e *quaes quer* 33), *rreyaes* 45, *Vaasco* 22, *ymãas* 15. En *Toldãaos* 18 hai reduplicación gráfica da vocal tónica (posiblemente para indica-lo hiato) e *vaamos* 38 segue sendo hoxe forma popular (normativo *vaiamos*). A asimilación dun *e* átono polo *a* tónico témola no xermanismo *Goyãas* (1) 1. A forma verbal *sábean* 1 é unha das máis utilizadas na época medieval nos textos galegos (en lugar da forma con metátese e formación dun ditongo *saiban*). A palabra *mays* 11, 21 perdeu a cons. intervocálica, pero non seguiu evolucionando cara ó ditongo *ei*, como noutros casos. En *castillanas* 31 non témola forma propia, pois é un castelanismo.

1.1.2. No textos hai algunhas palabras que teñen o ditongo *ou* tónico, procedente de AU latino, primario ou secundario. Existía no latín en *cousa* 41,

---

(1) Cf. J. M. Piel-D. Kremer, *Hispano-gotisches Namenbuch*, Heidelberg, Winter, 1976, § 120.8.

cousas 10, *couto* 18, *ou* 27, 33, 34 e *ouro* 31. Procede de -AL + cons.-, por vocalización do L en u, en *outras* 10, 25, 45, 46 e *outros* 56. Tamén se forma na 3ª p. do pasado dos verbos da 1ª conxugación, como en *pasou* 12, 21. Este ditongo *ou* non sofre alteracións no galego e pronúnciase pechado.

1.1.3. Noutros casos chégase ó ditongo *ei*, ó quedar en contacto un a tónico cun *i*, procedente por metátese da sílaba seguinte en *Cabreyra* 59, *escudeiro* 1, *escudeyro* 1, *Ferreira* 17, *Rribeyra* 59 e tamén en *Rribadeneyra* 55; procedente da vocalización do primeiro elemento do grupo -KT- en *feyta* 50 e *feyto* 46. Este ditongo na época medieval seguramente se pronunciaba pechado.

1.2. O Ę latino (ĕ do latín vulgar) permanece coma *e* aberto en *bēes* 25, 27, 29, *ben* 39, *conté* 11, 14, 20, *et* 1..., *he* 27, 32, 51, 59, 62, *moller* 20, *muller* 2, *mulleres* 44, *neta* 8, *netos* 23, *presença* 61, *quaesquer* 33, *qualquer* 33, *quatrocentos* 53, *rremedyos* 37, *sentença* 40, 41, *septe* 52, *térmjno* 43, *térmjnos* 58, *teuéremos* 30 e *teverdes* 19. Tamén debía ser aberta en *Lemos* 57, 58. Pecha por efecto da cons. nasal implosiva en *avendo* 17, *casamento* 9, 20, *conpridamente* 11, 40, *consyntimento* 41, *nasçemento* 53, *nouebro* 19, *pidimēto* 60, *pidymēto* 41, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54 e *prometemento* 20. O mesmo ocorre en *nē* 47 < NEC, que máis tarde pecha en *nŷ* 38 por influencia de *ningún*. En *coller* 43 e *poder* 19, 33 temos vocal pechada por cambio de conxugación e en *Pedro* 23, 58, *Pero* 55 seguramente por efecto da metafonía.

1.2.1. Cando estaba en contacto con U, formando primeiramente un hiato (primario ou secundario), as dúas vocais chegaron a constituír un ditongo, que se pronunciaba nos primeiros tempos [éu] e xa na época medieval pechou en [éu̯]. Así, en *Deus* 7, *eu* 2, 49, 56 < ĘGO, *meu* 58, 61 e no analóxico *seus* 57. Temos inflexión dobre en *mjña* 60, *myna* 2, *myña* 50 < MĚA por estar en hiato con A. A forma *Castylla* 35 está tomada do castelán.

1.2.2. Cando queda en contacto cun *i* procedente da vocalización do primeiro elemento do grupo -KT- ou -KS-, hai inflexión e fórmase o ditongo *ei*, como en *proueyto* 28 e *seys* 54.

1.3. O Ē e o Ī latinos pasaron a ĕ no latín vulgar e, consecuentemente, temos *e* pechado en *agardemos* 38, 39, *alegemos* 47, *apremjē* 37, *avemos* 26, *aver* 29, *condepnē* 39, *cōpelan* 36, *çerca* 11, 42, *daremos* 18, *del* 34, *deles* 35, *delo* 11, *demos* 9, 27, 30, *dentro* 51, *desque* 19, *desta* 19, *el* 14, *elo* 21, 38, 40, *en* 9, 12..., *ēna* 17, 51, *ēno* 11, 18, 20, 50, *ende* 14, 47, *esta* 60, *este* 6, *esto* 59, *falesçeren* 22, *ferias* 43, *ley* 4, 43, 48, *leys* 45, *mes* 52, *meesmo* 8, *pagemos* 30, *pasemos* 38, *pena* 30 (2 v.), *proçede* 48, *prometemos* 15, *que* 2..., *queremos* 22, *rreçebo* 50, *rrey* 35, *rreynos* 34, *se* 11, 14, 20, *seseñia* 17, *seseña* 10, 53, *sometemos* 36, *teemos* 26, *teer* 28, 32, *tēer* 13, *tres* 3, 14, *ygleia* 7, 17, 18 e *Yhesu* (*Cristo*) 53. En *Eyrēe* 57 posiblemente era vocal pechada. A pronuncia actual de *condenen*, *ende*, *ferias*, *procede* e *sesenta* tende a ser con vocal aberta. En *ela* 8 debía pronunciarse pechado, como se fai aínda hoxe en parte do territorio galego.

1.3.1. A conxunción *se* 22, 27, 30, 40, 48 < sĭ, que tamén se coñece noutras zonas románicas, mostra un cambio de cantidade que se deu no propio latín,

cousa que levou a abertura da vocal en *ſī* e nas combinacións *ſī*QUIIS e *ſī*QUIDEM. En *meesmo* 8 aínda non se deu a contracción das dúas vocais. En *fīs* 61 (2 v.) < *FĒCĪ*, en *mj* 8, *myn* 23, 49 (forma nasalizada) < *MĪHĪ* (que xa no mesmo latín pasou a *mī*) e en *vynte* 52 < *VĪGINTĪ* temos inflexión por efecto do *-Ī* final, en *Garçía* 57, 62 por estar en hiato con A e en *justiças* 34 por efecto do iode e por ser unha forma semiculta. En *Cristo* 53 e *signo* 61 permanece por cultismo.

1.3.2. Cando queda en contacto cun *i* procedente da vocalización do primeiro elemento do grupo *-KT-* fórmase o ditongo *ei*, como en *dereito* 37, 46, 48, *dereitos* 45.

1.4. O *Ī* longo latino (*i* do latín vulgar) está representado en romance por *i*, como en *aquí* 61, *así* 8, 27, 28, 30, 39, 50, *avydos* 29 (xa coa forma moderna en vez do medieval *avudo*), *çiuujs* 45, *definytiba* 40, *Días* 2, 19, 23, 24, 27, *Dýas* 7, 8, *dīs* 48, *dīta* 8, 9, 17, 19, 23, 24, 27, 50, *dītas* 60, *dīto* 10, 12, 15, 32, 38, 49, 54, 59, *dyto* 3, 24, 52, *dītos* 7, 16, 23, 59, *dýa* 6, 18, *dýas* 16, 52, *escripto* 42, *scriptos* 21, *escriptos* 45, 46, *escripujr* 61, *filla* 7, 9, *fillos* 23, *fregresya* 51, *juíses* 34, *Martýn* 51 (2 v.), *Martyño* 18, *mjll* 53, *myll* 31, *partir* 25, *pedir* 42, *pidimos* 32, *rraíses* 29, *rraíses* 25, *rreferimos* 13, *Rriba(deneyra)* 55, *senorios* 34, *sobredytos* 14, *testigos* 21, 54, 59, *vyda* 22, *vidas* 16, *vila* 57, *vjño* 10, *vyño* 17, 43 e *vyrdes* 27. En *conprido* 33 (e *conpridamente* 11, 40), *conprir* 13, 32, *conpríremos* 30 e *cōplir* 28 houbo cambio da conxugación en *-ĪRE* para *-ĪRE*. En *Dyego* 22 < *DĪDACU* seguramente temos xa a pronuncia moderna, se ben é posible que se pronunciasse aínda *Díego*.

1.5. Para o latín *ŏ* (*o* no latín vulgar) temos vocal aberta en *Bóbeda* 2, *canónicos* 45, *conde* 58, *cónsules* 44, *Cristóuño* 51, *don* 58, *Mōforte* 57, *Nogeyrol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *nosa* 9, 31, *nosas* 13, 16, *noso* 33, 35, 40, 53, *nosos* 29, 36, *Osorio* 58 e *propyos* 36. Tamén posiblemente en *Pol* 56. Temos vocal pechada en *contra* 38 e *monte* 26 por efecto da cons. nasal, en *foros* 36 por efecto da metafonía e en *oje* 6 por inflexión dun iode. En *voso* 19, 28 a vocal tónica é analóxica de *noso*.

1.6. As vocais *ō*, *ŭ* pasaron en latín vulgar a *o* e por iso temos en romance *o* pechado en *alegaçōos* 46, *Cacharrō* 56, *con* 8, 26, 60, *cō* 7, 25, 27, 59, *como* 1, 40, *doblas* 31, *exepçōos* 46, *fabor* 44, *forō* 54, *fose* 40, 41, *jurdiçō* 35, 36, *jurdiçōos* 58, *Ljonor* 7, 9, 27, *Lyonor* 24, *Lopes* 1, 3, 7, 23, 52, 56, *mayor* 26, *Moor* 2, 8, 24, *moyos* 10, 17, *nō* 17, 30, 38, 46, 48, *nome* 12, 61, *nos* 9, 12, 15, 22, 35, 36, 39, *partyçō* 26, *por* 5, 6, 14, 18, 19, 29, 30, 37, 48, 58, *porlo* 4, 32, *porque* 13, 31, *rrasón* 5, *renūciaçō* 48, *señor* 35, 53, 58, 59, *so* 29, *sobre* 21, 40, *somos* 2, *son* 13, *sō* 3, 49, *sposa* 50, *thenor* 32, *todas* 43, 45, 46, *todo* 4, 28, 33, 38, 59, *todos* 1, 3, 14, *tódoslos* 25, 37, *testemoyo* 61, *vos* 27 (2 v.), 30 e *voslos* 18. Hoxe pronúncianse con vocal aberta os cultismos *dote* 9, 20, *móueles* 25, *móuelles* 29 e tamén *vós* 3, 14 (< *vōCE*), que posiblemente terían xa esta pronuncia na época medieval. Por influencia de *noso* (e *voso*) a vocal é aberta en *nós* 1, 7, 11, 14, 16, 23, 26, 28 e *vós* 5, 8, 10, 12, 15, 24. Resulta estraña a labialización da forma *ontre* 11, que alterna con *entre* e outras formas nos textos medievais. En *nūca* 47 e *segundo* 6, 10, 13, 20

houbo inflexión por efecto da nasal implosiva + cons. e en *cunple* 27 temos unha forma analóxica da 1ª persoa. En hiato con A houbo inflexión da vocal en *suas* 25. En contacto con *i* formouse o ditongo *oi*, típico do galego, en *foy* 50, 60 < FUIT. En cambio, temos *ui* na forma sincopada *Rruy* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 54, que alterna nos textos medievais con *Roy*.

1.7. A vocal ū do latín clásico (*u* do latín vulgar) permanece coma *u* en *ajuda* 44, *hūu* 4, 14, 16, 35, *vn* 4, *jullio* 52, *mancomūu* 3, 14, *Nuno* 55 e *público* 57. A forma SŪRSUM pasou xa no latín a SŪSUM, de onde temos *suso* 32, 38. Esta forma á súa vez condicionou a evolución de DEORSUM, que deu *juso* 21.

2. Vocalismo átono. Posición inicial.

2.1. O A en xeral consérvase cunha pronuncia clara e ben diferenciada: *agardar* 13, *agardáremos* 31, *agardemos* 38, 39, *ajuda* 44, *alegações* 46, *alegemos* 47, *allcaldes* 34, *apremjē* 37, *aquí* 61, *asý* 8, 27, 28, 30, 39, 50, *atal* 62, *avemos* 26, *avendo* 17, *aver* 29, *avogado* 43, *avydos* 29, *Cabreyra* 59, *Cacharró* 56, *canónicos* 45, *casamento* 9, 20, *Casares* 56, *castillanas* 31, *Castylla* 35, *daremos* 18, *fabor* 44, *falesçeren* 22, *Garçía* 57, 62, *mancomūu* 3, 14, *Martyn* 51, *Martyño* 18, *nasçemento* 53, *pagar* 9, 15, *pagemos* 30, *palabras* 6, *partycó* 26, *partir* 25, *pasada* 41, *pasemos* 38, *pasou* 12, 21, *rrasón* 5, *tragades* 26 e *traslado* 42. En *rraises* 29, *rrayses* 25 consérvase o hiato sen alteración, pois é abondo frecuente o paso na I. M. a *reises*. Para *Vaasco* 22 e *vaamos* 38 cf. § 1.1.1. Fronte á forma máis culta *mayor* 26, como nome propio aparece a forma máis evolucionada *Moor* 2, 8, 24, despois desaparecida.

2.1.1. O ditongo AU- dá en romance *ou*, como en *outorgada* 50 e *outorgamos* 5. O ditongo *ei* aparece en *Eyrēe* 57.

2.2. Tamén aparece normalmente *e* en posición inicial, procedente de E, de Ĩ e de AE latinos, nas palabras *definytiba* 40, *demāda* 42, *dereito* 37, 46, 48, *dereitos* 45, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29, *entrar* 25, *exepções* 46, *Fernād* 11, 54, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *Ferreira* 17, *fregresya* 51, *general* 48, *perante* 21, *presençia* 61, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54, *queremos* 22, *rreçebo* 50, *rreferimos* 13, *rremedyos* 37, *rrenūçiaçó* 48, *rrenūçiamos* 36, 42, 47, *rrenūçiando* 4, *seglares* 29, 34, *segundo* 6, 10, 13, 20, *senoríos* 34, *sentença* 40, 41, *señor* 35, 53, 58, 59, *tenamos* 37, 39, *testigos* 21, 54, 59, *testemoyo* 61, *thenor* 32, *Velyano* 44, *verdade* 61. Consérvanse aínda as formas primitivas *teuéremos* 30, *teverdes* 19 (mod. con *tiv-*) e, dentro das posibilidades de alternancia medieval e/a, decídese por *e* en *seseenta* 17, *seseēta* 10, 53.

Engadiuse, como é normal, unha vocal epentética en *escripto* 42, *escriptos* 45, 46, *escripujr* 51, *escudeiro* 1, *escudeyro* 6, *espeçial* 47 e *espeçielidade* 49, así como no composto *desposastes* 6, pero falta por tradición latinizante en *scriptos* 21 e *sposa* 50.

2.2.1. Nas formas *meesmo* 8, *teemos* 26, *teer* 28, 32 e *tēer* 13 aínda non se deu a contracción das vocais e en *rreyaes* 45 temos unha das posibles variantes

perdidas de *reais* (*reial*, *raial*). Cando vai un *i* na sílaba seguinte, pode haber atracción da vocal inicial por esta vocal (tónica ou átona). No texto hai alternancia, como é típico de toda a época medieval e da lingua moderna. Así, temos *pedir* 42 xunto a *pidimēto* 60, *pidymento* 41 e *pidimos* 32. En *Cristóuōo* 51 consérvase *i* por cultismo. Pasou tamén a *i* de maneira menos clara en *ygleia* 7, 17, 18 e *ymāas* e por estar en hiato con *o* en *Ljonor* 7, 19, 27 e *Lyonor* 24.

2.3. Cando era $\bar{i}$ longo consérvase: *çiuujs* 45, *dygamos* 47, *Rribeyra* 59. En *Dyego* 22, pode ser vocal tónica. Importante é a forma *vynte* 52 < $\bar{v}\bar{i}\bar{g}\bar{i}\bar{n}\bar{t}\bar{i}$, onde temos xa contracción do anterior *viinte*.

2.4. Cando tiñamos en latín o ou $\bar{u}$, na maior parte dos casos temos en romance *o*, como en *coller* 43, *condepnē* 39, *conosçemos* 5, *consyntimento* 41, *contē* 11, 14, 20, *contrabto* 11, 20, 60, *contrario* 47, *cōpelan* 36, *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *Gonçalues* 55, *Goyāas* 1, *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *notario* 21, 57, 62, *obligamos* 9, 15, 28, *Osorio* 58, *poder* 19, 33, *posades* 24, *proçede* 48, *prometemento* 20, *prometemos* 15, *proueyto* 28, *rrogamos* 33, *sometemos* 36, *Toldāaos* 18 e *tomardes* 19. Tamén está con *o* en *monçipaes* 45 (hoxe *municipais*) e no composto *mancomūu* 3, 14. En *voõtade* 32, *voõtades* 13 aínda non se produciu a contracción.

2.4.1. Noutros casos temos alternancia, pois aparécennos *conprido* 33, *conpridamente* 11, 40, *conprir* 13, 32, *conpríremos* 30, *cōplir* 28 e *cūplamos* 37, 39; *Iohana* 1, 8 e *Juana* 23; *moller* 20 e *muller* 2, *mulleres* 44. En *lugar* 50 < *LOCALE* xa se deu o paso á forma moderna, pois na I. M. alternan *logar* e *lugar*.

2.5. Se en latín era $\bar{u}$ longo, en romance permanece *u*, como en *durante* 16, *juíses* 34, *julgada* 41, *jurdiçō* 35, 36, *jurdiçōos* 58, *justiças* 34 e na deformación *Justyljano* 44.

3. Vocalismo átono. Posición pretónica interna.

3.1. No texto hai palabras que conservan a vocal pretónica interna, cando o máis normal é a perda. Isto débese a que son cultismos ou se apoian analoxicamente noutras formas co mesmo lexema nas que a mesma vocal vai en posición tónica. Temos conservación dunha vocal en *agardar* 13, *agardáremos* 31, *Cacharrō* 56, *casamento* 9, 20; *alegemos* 46, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29, *fregresya* 51, *general* 48, *especial* 47, *falesçeren* 22, *naçemento* 53, *prometemos* 15, *rreferimos* 13, *sometemos* 36, *testemoyo* 61; *avogado* 43, *conosçemos* 5, *desposastes* 6, *senoríos* 34; *castillanas* 31, *escripujr* 61, *Justyljano* 44, *obligamos* 9, 15, 28, *partyçō* 26, *pidimēto* 60, *pidymento* 41; *escudeiro* 1, *escudeyro* 6, *rrenüçiamos* 36, 42, 47, *rrenüçiando* 4; nos compostos *sobredytos* 14 e *Yhesu Cristo* 53, na forma recomposta *ex[e]pçōos* 46, en *Ljonor* 7, 19, 27, *Lyonor* 24 e en *voõtade* 32, *voõtades* 13, que, como xa indiquei, non presenta contracción. En *coller* 43 permaneceu pola perda do -G-, pasando a ser un iode que palatalizou a cons. anterior. En *Nogeirol* 16 e *Nogeyrol* 5, 12, 54 temos metátese de iode e formación

do ditongo -ai-, que segue evolucionando ata *ei*. En *seseenta* 17, *seseeta* 10, 53, ó desaparece-la consoante -G-, quedou en contacto o *a* pretónico co e tónico e asimilouse a el, sen chegar aínda a contracción.

3.1.1. Pódese da-lo caso de que haxa dúas vocais pretónicas, como en *alegações* 46, *definytiba* 40, *monj[çi]paes* 45, *prometemento* 20, *rrenúciaçõ* 48 e no composto *Rribadeneyra* 55. Importantes son os casos de *consyntimento* 41, con atracción da 1ª vocal pretónica pola 2ª, e *espeçielidade* 49, que é a que máis vocais pretónicas conserva e presenta o cambio de -ia- en -ie-, coñecido tamén noutras palabras na época medieval.

3.1.2. Noutros casos desapareceu a vocal pretónica. Ocorre isto nas palabras *Fernãd* 11, 54, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *Gonçalues* 55 (2 v.), *jurdiçõ* 35, 36, *jurdiçõs* 58, *seglares* 29, 34 e *Toldãaos* 18. En *outorgada* 50 e *outorgamos* 5 había dúas pretónicas e caeu a que estaba máis próxima ó acento. Tamén caeu nos compostos *Mõforte* 57 (provocando a caída do *t* entre dúas consoantes) e *mancomũu* 3, 14.

4. Vocalismo átono. Posición postónica interna.

4.1. O normal nesta posición é a perda da vocal, como en *conde* 58, *don* 58, *meesimo* 8, *outras* 10, 25, 45, 46, *outros* 56 e *palabras* 6; pero como se trata dun texto xurídico e culto, hai moitos cultismos que conservan a vocal: *Bóbeda* 2, *canónicos* 45, *cónsules* 44, *eclésiásticas* 34, *eclésiásticos* 29, *móueles* 25, *móuelles* 29, *público* 57, *térmjno* 43 e *térmjnos* 58. Tamén se conserva na palabra xermánica *Aluaro* 56, *Alvaro* 62. En *Cristóuõ* 51, o ditongo primitivo *ão* pasou a *õo* por asimilación, pero aínda non se fixo a contracción posterior en *Cristovo*. Nas formas verbais do fut. de subx. faise unha diferenza entre a 1ª p. de pl. (que conserva a vocal) e a 3ª (que vai sen ela): *agardáremos* 31, *conpríremos* 30 e *teuéremos* 30, fronte a *teverdes* 19, *tomardes* 19 e *vyrdes* 27. Cando se perdeu unha cons. intervocálica, permanece a vocal: *Días* 2, 19, 23, 24, 27, *Dýas* 7, 8, *Dyego* 22 (que primeiramente se pronunciou *Diego*). En cultismos permanece a vocal que está formando ditongo ou hiato coa final: *apremjẽ* 37, *contrario* 47, *ferias* 43, *jullio* 52, *notario* 21, 57, 62, *Osorio* 58, *presença* 61, *propyos* 36, *rremedyos* 37 e *sábean* 1.

5. Posición final.

5.1. En xeral, a vocal *a* permanece en posición final cunha pronuncia clara e non como unha vocal indiferenciada. Está en *ajuda* 44, *Alla* 55, *Bóbeda* 2, *Cabreyra* 59, *cada* 4, 16, 18, 35, *carta* 42, 60, *casas* 51, *castillanas* 31, *Castylla* 35, *çerca* 11, 42, *contra* 38, *cõpelan* 36, *cousa* 41, *cousas* 10, *definytiba* 40, *demãda* 42, *desta* 42, *dita* 8, 9, 17, 19, 23, 24, 27, 50, *ditas* 60, *doblas* 31, *dya* 6, 18, *dýas* 16, 52, *eclésiásticas* 34, *ela* 8, *ena* 17, 51, *esta* 60, *falan* 44, *ferias* 43, *Ferreira* 17, *feyta* 50, *fülla* 7, 9, *fregresya* 51, *Garçia* 57, 62, *Iohana* 18, *Juana* 23, *julgada* 41, *justiças* 34, *manda* 6, *mjña* 60, *myna* 2, *myña* 50, *neta* 8, *nosa* 9, 31, *nosas* 13, 16, *nũca* 47, *outorgada* 50, *outras* 10, 25, 45, 46, *palabras* 6, *para* 28, 49 (2 v.), *pasada* 41, *pena* 30, *presença* 61, *Rribadeneyra* 55, *Rribeyra* 59, *sábean* 1, *Santa* 7, 55, *sentença* 40,

41, *seseenta* 17, *seseēta* 10, 53, *sposa* 50, *suas* 25, *todas* 43, 45, 46, *valla* 48, *vanda* 31, *vyda* 22, *vidas* 16, *vila* 57, *ygleia* 7, 17, 18 e *yrmāas* 15.

5.2. Tamén temos moitos casos de *o* final, que se pronunciaba pechada, pero sen perde-las súas características propias: *agardáremos* 31, *agardemos* 38, 39, *alegemos* 47, *Aluaro* 56, *Alvaro* 62, *anbos* 2, *ano* 52, *anos* 54, *avemos* 26, *avendo* 17, *avydos* 29, *avogado* 43, *canónicos* 45, *casamento* 9, 20, *como* 1, 40, *conosçemos* 5, *conprido* 33, *conpríremos* 30, *consyntimento* 41, *contrabio* 11, 20, 60, *contrario* 47, *couto* 18, *Cristo* 53, *Cristóuõ* 51, *cūplamos* 37, 39, *dado* 40, *damos* 33, *daremos* 18, *delo* 11, *demos* 9, 27, 30, *dentro* 51, *dereito* 37, 46, 48, *dereitos* 45, *dito* 10, 12, 15, 32, 38, 49, 54, 59, *dyto* 3, 24, 52, *ditos* 7, 16, 23, 59, *Dyego* 22, *dygamos* 47, *eclesiásticos* 29, *elo* 21, 38, 40, *ēno* 11, 18, 20, 50, *escripto* 42, *scriptos* 21, *escriptos* 45, 46, *escudeiro* 1, *escudeyro* 6, *esto* 59, *feyto* 46, *fillos* 23, *forõ* 54, *foros* 36, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *jullio* 52, *juso* 21, *Justyljano* 44, *Lemos* 57, 58, *Martyño* 18, *meesimo* 8, *moyos* 10, 17, *nascimento* 53, *netos* 23, *noso* 33, 35, 40, 53, *nosos* 29, 36, *notario* 21, 57, 62, *nouēbro* 19, *Nuno* 55, *obligamos* 9, 15, 28, *Osorio* 58, *ouro* 31, *outorgamos* 5, *outros* 56, *pagemos* 30, *pasemos* 38, *Pedro* 23, 28, *Pero* 52, *pidimēto* 60, *pidymento* 41, *pidimos* 32, *porlo* 4, 32, *prometemento* 20, *prometemos* 15, *propyos* 36, *proueyto* 28, *público* 57, *quatroçentos* 53, *queremos* 22, *rreçebo* 50, *rreferimos* 13, *rremedyos* 37, *rrenūciamos* 36, 42, 47, *rrenūciando* 4, *rreynos* 34, *rrogamos* 33, *saluo* 48, *segundo* 6, 10, 13, 20, *senorios* 34, *signo* 61, *sobredytos* 14, *sometemos* 36, *somos* 2, *sõo* 3, 49, *suso* 32, 38, *tanto* 26, *teemos* 26, *tenamos* 37, 39, *térmjno* 43, *térmjnos* 58, *testemoyo* 61, *testigos* 21, 54, 59, *teuēremos* 30, *todo* 4, 28, 33, 38, 59, *todos* 1, 3, 14, *tódoslos* 25, 37, *Toldāaos* 18, *traslado* 42, *vaamos* 38, *Vaasco* 38, *Velyano* 44, *vjño* 10, *vyño* 17, 43, *voso* 19, 28 e *voslos* 18.

5.2.1. Está apocopado en *Fernād Ares* 11, 54, *Gonçal Lopes* 7, 23, xunto a *Gonçalo Lopes* 1, 3, 52, 56, *Martyn* 51 (2 v.), *San* 18, 51 e *vn* 4. Cando ía precedido de *u* tónico asimilouse a el e pasou tamén *u*, como en *hūu* 4, 14, 16, 35 e *mancomūu* 3, 14, que aínda non contraeron as dúas vocais. Cando quedaba en contacto con outra vocal, formou con ela a 2ª parte dun ditongo, como en *Deus* 7, *eu* 2, 49, 56, *meu* 58, 61 e *seus* 57.

5.3. O *e* final aparece en numerosas ocasións: *allcaldes* 44, *antes* 38, *apremjē* 37, *Ares* 2, 8, 12, 24, 54, 56, *Casares* 56, *conde* 58, *condepnē* 39, *conpridamente* 11, 40, *cónsules* 44, *cunple* 27, *desposastes* 6, *desque* 19, *dote* 9, 20, *durante* 16, *ende* 14, 47, *espeçielidade* 49, *este* 6, *falesçeren* 22, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *fose* 40, 41, *Gonçalues* 55, *juíses* 34, *Lopes* 1, 3, 7, 23, 52, 56, *madre* 3, *Mõforte* 57, *monte* 26, *móueles* 25, *móuelles* 29, *mulleres* 44, *nome* 12, 61, *oje* 6, *partes* 60, *perante* 21, *porque* 13, 31, *posades* 24, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54, *proçede* 48, *rraíses* 29, *rraýses* 25, *seglares* 29, 34, *septe* 52, *sobre* 21, 40, *teverdes* 19, *tomardes* 19, *tragades* 26, *verdade* 61, *voõtades* 13, *vynte* 52 e *vyrdes* 27. Posiblemente por descoido falta en *voõtad[ej]* 32. Nos casos de *bēes* 25, 27, 29, *Eyrēe* 57, *monjçipaes* 45, *quaes* 35 e *rreyaes* 45 permanece o hiato e en *ontre* 11 houbo paso á posición interior do *r*. En cambio houbo asimilación na terminación *-ões* > *-ōos* en *alegaçōos* 46, *exepçōos* 46 e *jurdiçōos* 58, na

terminación *-ies* > *-iis* en *çiujs* 45 e na terminación *-ães* > *-ãas* en *Goyãas* 1. A forma *deles* 35 é analóxica.

5.3.1. Pérdese a vocal final tras *r*, *s* (que, ás veces, está por *z*), *l* e *n*: *agardar* 13, *aver* 29, *coller* 43, *cōplir* 28, *conprir* 13, 32, *dar* 9, 15, *entrar* 25, *escripujr* 61, *fabor* 44, *guardar* 28, *Ljonor* 7, 1+9, 27, *Lyonor* 24, *mayor* 26, *moller* 20, *muller* 2, *Moor* 2, 8, 24, *pagar* 9, 15, *partir* 25, *pedir* 42, *poder* 19, 33, *quaesquer* 33, *qualquer* 33, *señor* 35, 53, 58, 59, *teer* 28, 32, *tēer* 13, *thenor* 32; *mes* 52, *dis* 48 < DĪCIT, *fis* 61 (2 v.) < FĒCĪ, *plas* 22 < PLACET, *vós* 3, 14 < VŌCE; *atal* 62, *del* 34, *el* 14, *espeçial* 47, *general* 48, *mjll* 53, *myll* 31, *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *Pol* 56, *qual* 12, 28, 42, *tal* 41; *ben* 39, *Cacharró* 56, *conté* 11, 14, 20, *jurdiçó* 35, 36, *pan* 43, *partyçó* 26, *rason* 5 e *renũaçó* 48. En *lugar* 50 < LOCALEM houbo disimilación.

5.3.2. Nalgúns casos o contacto da vocal final cunha vocal tónica anterior produce un ditongo: *ley* 4, 43, 48, *leys* 45, *rrey* 35, *foy* 50, 60, *mays* 11, 21. Tamén é posible que sexa un ditongo na forma reducida *Rruy* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 54.

6. Casos importantes de evolución son as formas do artigo e do pronome persoal, que no paso ó romance chegan a perde-la vocal inicial e maila consoante procedente de *-LL-* latino: *a* 4, 8, 19, 23, 24, 27, 41, 47, 50, *o* 10, 12, 15, 24, 28, 32, 38, 47, 49, 54; 13, 30, 39, 50, *ho* 21, *os* 7, 14, 16, 23, 26. O artigo combínase coa preposición *de* contraendo en *da* 18, 22, 31, 32, 57, *das* 44, 51, 60, *del* 34, *do* 3, 6, 37, 42, 52 (4 v.), *dos* 34, 35, 43. Tamén se une á preposición *en*, tendo como resultado neste texto a asimilación do *l* ó *n*: *ena* 17 (2 v.), 51, *eno* 11, 18, 20, 50. Igual ocorre coa preposición *con* en *cō a* 27 e *cō as* 25. Non contrae coa preposición *a*, pois temos *aa* 9, 35, 43 e *ao* 12. Por outra banda, a segunda forma do artigo combínase con *por* e *todos*, sen que se rexistre a asimilación do *s* ó *l* na grafía, como en *porlo* 4, 32, *tódoslos* 25, 37; o pronome combínase da mesma maneira co pronome *vos* en *voslos* 18.

6.1. Lembremos tamén que a preposición *de* está fusionada xa á palabra seguinte nas formas *deles* 35, *delo* 11, *desta* 42 e que se elide o *e* en *d'ouro* 31 e *d'Eyrēe* 57. Non o fai en *de avogado* 43 e *de hüu* 14. Tampouco hai contracción en *en el* 14.

7. Representación gráfica das vocais.

7.1. Para a representación da vocal *i* poden aparecer *i*, *j* e *y*. A grafía moderna témola en case tódalas posicións: *aquí* 61, *canónicos* 45, *conpridamente* 11, 40, *contrario* 47, *çiujs* 45, *dereito* 46, 48, *Días* 2, 19, 23, 24, 27, *dis* 48, *escudeiro* 1, *ferias* 43, *filla* 7, 9, etc., etc. A grafía con *j* está en *apremjē* 37, *çiujs* 45, *escripujr* 61, *Justyljano* 44, *Ljonor* 7, 19, 27, *mj* 8, *mjll* 53, *mjña* 60, *monj[ç]ipaes* 45, *públjco* 57, *térmjno* 43, *térmjnos* 58 e *vjño* 10. A grafía con *y* utilízase moito máis: *asý* 8, 27, 28, 30, 39, 50, *avydos* 29, *Cabreyra* 59, *Castylla* 35, *consyntimento* 41, *definytiba* 40, *dya* 6, 18, *dýas* 16, 52, *Dýas* 7, 8, *Dyego* 22, *dygamos* 47, *dyto* 3, 24, 52, *escudeyro* 6, *Eyrēe* 57, *feyta* 50, *feyto* 46, *foy* 50, 60, *fregesyá* 51, *Justyljano* 44, *ley* 4, 43, 48, *leys* 45, *Lyonor* 24, *Martýn* 51 (2 v.), *Martyño* 18, *mays* 11, 21, *myll* 31, *myn* 23, 49, *myna*

2, *myña* 50, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *n[y]* 38, *pidymento* 41, *propyos* 36, *proueyto* 28, *rayses* 25, *remedyos* 37, *rrey* 35, *rreyaes* 45, *rreynos* 34, *Rribadeneyra* 55, *Rribeyra* 59, *Rruy* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 54, *seys* 54, *sobredytos* 14, *Velyano* 44, *vyda* 22, *vynte* 52, *vyño* 17, 43, *vyrdes* 27, *ygleia* 7, 17, 18 e *ymãas* 25.

7.2. Para a representación gráfica da vocal *u* é posible atopar na época do documento alternancia entre o uso de *u*, que é maioritario, e *v*. No noso texto só temos un caso de *v* (en *vn* 4) fronte ó resto dos casos (máis de 100): *ajuda* 44, *cónsules* 44, *cousa* 41, *hūu* 4, 14,16,35, *qual* 12, 28, 42, *Rruy* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 54, etc., etc.

8. Consonantismo.

8.1. A palatal /ɲ/. Chégase ó resultado /ɲ/ por palatalización de -NY-, como en *señor* 35, 53, 58, 59, *senorios* 34 e *tenamos* 37, 39; por palatalización de -GN-, como en *conosçemos* 5, e na terminación -ĪNU/-ĪNA, por perda da cons. intervocálica, que deixa primeiro nasalizada a vocal anterior, converténdose despois esta nasalización outra vez en cons. nasal palatal, como en *Martyño* 18, *mjña* 60, *myña* 50, *myna* 2, *vjño* 10 e *vyño* 17, 43. Non se produciu palatalización en *rreynos* 34 (onde temos ditongo por influencia de *rrey* 35) e no cultismo *signo* 61 (que conserva *gn*).

8.1.1. A representación de /ɲ/ mostra claramente a situación dos textos galegos medievais, que descoñecen, en xeral, a grafía *nh* tomada polo port. do occitano e alternan entre *n* e *ñ*. Aquí témo-la grafía *ñ* en *Martyño* 18, *mjña* 60, *myña* 50, *señor* 35, 53, 58, 59, *vjño* 10 e *vyño* 17, 43. A grafía con *n* está en *conosçemos* 5, *myna* 2, *senorios* 34 e *tenamos* 37, 39.

8.1.2. Para a representación da consoante nasal implosiva alternan na época medieval *n*, *m* ou *til*, con clara preferencia nos textos galegos por *n* ou *til*. Debemos advertir que nesta posición, independentemente de que teñamos na grafía *n*, *m* ou *til*, temos sempre foneticamente a secuencia "vocal oral + consoante nasal" e nunca "vocal nasal" (sen consoante), como se repite con frecuencia (2). Cando había en latín grupos formados por -MB-, -MP-, -ND-, -NK-, -NS- (en cultismos) e -NT-, permanece o grupo sen alteración. Neste documento non aparece en ningún caso a grafía *m* e mesmo atopamos *n* ante *p* ou *b*. Así, temos *n* en posición interna en *anbos* 2, *conpridamente* (3) 11, 40, *conprido* 33, *conprir* 13, 32, *conpríremos* 30, *cunple* 27, *avendo* 17, *condepnē* 39, *ende* 14, 47, *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *manda* 6, *segundo* 6, 10, 13, 20, *vanda* 31, *mancomūu* 3, 14 (forma sincopada), *cónsules* 44, *consyntimento* (3) 41, *antes* 38, *casamento* 9,20, *conde* 58 (< COMITE), *contē* 11, 14, 20, *contra* 38, *contrabio* 11, 20, 60, *contrario* 47, *durante* 16, *entrar* 25, *monte* 26, *nasçemento* 53, *ontre* 11,

---

(2) Cf. o meu traballo "Consideracións sobre as vocais nasais e o ditongo -ão en portugués", en D. Kremer (ed.), *Homenagem a Joseph M. Piel por ocasião do seu 85º aniversário*, Tübingen, Niemeyer, 1988, pp. 289-326.

(3) En *conpridamente* 11,40 e en *consyntimento* 41 está abreviado -men-. Tamén está abreviado en *casamento* 9,20, *prometemento* 20, *pidymento* 41 e *nasçemento* 53.

perante 21, *pidimento* 41, *presença* 61, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54, *prometemento* 20, *quatrocentos* 53, *rrenüciando* 4, *Santa* 7, 55, *sentença* 40, 41, *seseenta* 17, *tanto* 26 e *vynte* 52. Noutros casos temos *til* para representa-la consoante: *nouebro* 19, *cōpelan* 36, *cōplir* 28, *cūplamos* 37, 39, *demāda* 42, *Fernād* 11, 54, *nūca* 47, *Mōforte* 57, *pidimēto* 60, *rrenüçiaçõ* 48, *rrenüçiamos* 36, 42, 47, *rrenüciando* 4, *seseēta* 10, 53, *voõtad[e]* 32 e *voõtades* 13.

8.1.3. En posición final de palabra é idéntico e non se pode pensar que se trata dunha vocal nasal (2). Nun texto galego do XV en tódolos casos temos unha secuencia de "vocal oral + cons. nasal implosiva". Neste texto a grafía alterna entre *n* e *til* e non aparece *m*. Temos *n* na 3ª p. de plur. dos verbos, como en *cōpelan* 36, *falan* 44, *falesçeren* 22, *sábean* 1 e *son* 13; nas terminacións -ANE, -ENE, -ONE (por perda da vocal final), como en *pan* 43, *ben* 39 e *rrasón* 5; en formas sincopadas como *don* 58, *Martýn* 51 (2 v.), *San* 18, 51 e *vn* 4; en formas analóxicas como *myn* 23, 49 (< MĪHĪ) e en monosílabos latinos que conservan a cons. final, como *con* 8, 26, *en* 9, 12, 14, 19, 25, 41, 42, 44, 47, 60, 61. Con *til* están as formas verbais *apremjē* 37, *condepnē* 39 e *forō* 54, así como o sing. *contē* 11, 14, 20, este con perda de *e* final como en *Cacharrō* 56, *jurdiçõ* 35, 36, *partyçõ* 26 e *rrenüçiaçõ* 48; as formas analóxicas *mj* 8, *nē* 47 e *n[y]* 38 (< NEC) e os monosílabos latinos *cō* 7, 25, 27, 59, *nō* 17, 30, 38, 46, 48 e *tā* 39.

8.1.4. Nos casos de *ēno* 11, 18, 20, 50 e *ēna* 17 (2 v.), 51 temos *til* para a representación do *n* implosivo, polo que a lectura correcta é *enno*, *enna*. Tamén debemos interpretar como consoante nasal os casos de *cō a* 27, *cō as* 25, *cō os* 59 e *nō os* 17, onde debemos ler *cona*, *conas*, *conos* e *nonos*.

8.1.5. Por tendencia latinizante e por rutina aparece, ás veces, *til* en casos nos que non lles corresponde e nos que non ten ningún valor. No noso texto hai bastante tendencia a colocar un trazo innecesario sobre a palabra. Así, temos trazo sobre *ano* 52, *anos* 54, *como* 1, 40, *cōpelan* 36, *don* 58, *falesçeren* 22, *he* 62, *Iohana* 1, 8, *Justyljano* 44, *Lemos* 57, 58, *Martyn* 51 (2 v.), *meu* 58, 61, *Moor* 2, *moyos* 10, *myn* 23, *pan* 43, *presente* 60, *públjco* 57, *rrogamos* 33, *seseenta* 17, *seus* 57, *tanto* 26, *teuéremos* 30, *vaamos* 38, *Velyano* 44, *vn* 4, *vila* 57 e posiblemente en *Eyree* (4) 57.

8.1.6. O problema das nasais complicase no galego e no portugués medieval porque no paso do latín ó romance a cons. -N- intervocálica desapareceu deixando nasalizada a vocal anterior. A historia desta vocal é complicada e depende da situación dentro da palabra. No noso documento a nasalización consérvase na maior parte dos casos. Así, para a terminación -ONES temos *alegaçõos* 46, *ex[e]pçõos* 46 e *jurdiçõos* 58; para a terminación -ANAS *ymãas* 25, para a terminación -ENES *bēes* 25, 27, 29; para a terminación -ANU *Cristóuõo* 51 e *Toldãaos* 18; para a terminación -ANES *Goyãas* 1 e para a terminación -UNU *hūu* 4, 14, 16, 35 e *mancomūu* 3, 14. Outras formas con perda de -N- son *sõo* 3, 49, *tēer* 13. Aparece xa coa perda da nasalización en *teemos* 26 e

---

(4) En *senoríos* 34 e *tenamos* 37, 39 podería interpretarse que o *til* corresponde ó *n* e que deberíamos ler *senoríos* e *teñamos*. Non fago esta lectura porque nos dous casos o trazo vai sobre -os final de maneira idéntica ós outros casos citados.

teer 28, 32 e na forma semiculta *testemoyo* 61 (onde non palataliza o grupo -NY- e se trata coma se fose -N- intervocálico).

8.1.7. Permanece o -N- latino nos cultismos *canónicos* 45 *definytiba* 40, *general* 48, *Justyljano* 44, *Ljonor* 7, 19, 27, *Lyonor* 24, *monj[çi]paes* 45, *pena* 30 (2 v.), *thenor* 32, *térmjno* 43, *térmjnos* 58, *Velyano* 44. Na forma *Rribadeneyra* 55 temos unha palabra composta e *castillanas* 31 é un castelanismo. Cando tiñamos -NN- en latín, o resultado romance é con *n*. Así ocorre en *ano* 52, *anos* 54, *Iohana* 1, 8, *Juana* 23 e *Nuno* 55. O mesmo pasa con -MN-, como na palabra *condepñe* 39.

8.1.8. O N- inicial latino permaneceu normalmente, como en *nasçemento* 53, *nē* 47, *neta* 8, *netos* 23, *nō* 17, 30, 38, 46, 48, *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *nome* 12, 61, *nos* 9..., *nós* 1, 7..., *nosa* 9, 31, *nosas* 13, 16, *noso* 33, 35, 40, 53, *nosos* 29, 36, *notario* 21, 57, 62, *nouēbro* 19, *nūca* 47 e *Nuno* 55 e *ný* 38.

8.2. Representación do sonido palatal /ɲ/. Como corresponde ós textos galegos medievais, a grafía para a representación do /ɲ/ é *ll*, igual ca no port. máis primitivo, pois o gal. non adoptou a grafía occitana imposta en Portugal a partir da última parte do séc. XIII. No texto é normal que se faga unha clara distinción entre a grafía *l* para o lateral alveolar e *ll* para o palatal. Así, temos *ll* en *castillanas* 31, *Castylla* 35, *coller* 43, *filla* 7, 9, *fillos* 23, *moller* 20, *muller* 2, *mulleres* 44, *Santa Alla* 55 e *valla* 48. Temos *l*, por ex., en *alegemos* 47, *atal* 62, *cónsules* 44, *delo* 11, *ela* 8, *elo* 21, 38, 40, etc., etc. Con todo, temos uns cantos casos de grafía equívoca, pois aparécenos *ll* para representar /l/ en *jullio* 52, *mjll* 53, *myll* 31, *móuelles* 29 (fronte a *móueles* 25) e *allcaldes* 34 (se interpretamos ben a abreviatura, pois está escrito *allds* con trazo sobre a palabra, polo que tamén se podería ler *alcaldes*). Á parte o caso de *mjll* / *myll*, onde temos un recordo da grafía latina, as interferencias gráficas son constantes na época medieval, podendo aparecer de vez en cando *l* para representar /ɲ/ e, con máis frecuencia, *ll* para representar /l/, como vemos no noso caso.

8.2.1. L- inicial permanece sen alteración: *Lemos* 57, 58, *ley* 4, 43, 48, *leys* 45, *Ljonor* 7, 19, 27, *Lyonor* 24, *Lopes* 1, 3, 7, 23, 52, 56, *lugar* 50.

8.2.2. -L- o normal é que desapareza: *çuiijs* 45, *monj[çi]paes* 45, *quaes* 35, *quaesquer* 33, *rreyaes* 45, *Vaasco* 22, *voõtade* 32, *voõtades* 13. Permanece cando se perde unha vocal final: *atal* 62, *espeçial* 47, *general* 48, *qual* 12, 28, 42, *qualquer* 33, *tal* 41. Tamén en *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *Pol* 56 e *Toldãaos* 18. Amais, permanece nos cultismos: *alegaçõos* 46, *alegemos* 47, *cónsules* 44, *espeçielidade* 49, *móueles* 25, *móuelles* 29. En *falan* 44 a perda da vocal fixo que se apoiase no *b* precedente. En *lugar* 50 (< LOCALE) houbo disimilación e perda da vocal final.

8.2.3. Cando tiñamos -LL- houbo simplificación: *cōpelan* 36, *del* 34, *deles* 35, *delo* 11, *el* 14, *ela* 8, *elo* 21, 38, 40, *falesçeren* 22, *mjll* 53, *myll* 31 e *vila* 57. Nas formas do artigo chegou a desaparecer (cf. § 6). En *castillanas* 31 e *Castylla* 35 temos dous castelanismos en lugar das formas propias *castelãas* e *Castela*. Cando tiñamos -LY- o resultado foi /ɲ/, que aparece en *filla* 7, 9, *fillos* 23, *moller* 20, *muller* 2, *mulleres* 44, *Santa Alla* 55 < EULALIA, *valla* 48 e tamén en *coller* 43 < COLLIGERE (por perda do -G-). Non se produciu palatalización nos cultismos *jullio* 52, *Veljano* 44 e *Justyljano* 44 (estes dous deformacións de palabras latinas).

8.3. Como o *h* latino deixou de se pronunciar moi cedo, polo regular na época medieval non se utiliza na grafía das palabras que o tiñan en latín. Por iso temos *avendo* 17, *avemos* 26, *aver* 29, *avydos* 29, *oje* 6 e *Juana* 23. Tampouco aparece en *carta* 42, 60 e en *mj* 8, *myn* 23, 49, neste caso porque xa no propio latín se fixo a contracción de *MĪHĪ* > *MĪ*. O único caso que achamos con *h* etimolóxico é *Iohana* 1, 8. A este únense outros exemplos nos que o *h* é antietimolóxico e non ten valor fonético. Son *he* 27, 32, 51, 59, 62, *ho* 21, *hūu* 4, 14, 16, 35, *Yhesu* 53 e *thenor* 32.

8.4. As consoantes bilabiais B/V.

8.4.1. No galego primitivo había unha oposición entre /b/ bilabial oclusivo e /β/ bilabial fricativo, sonido este que debeu absorber, probablemente, cedo ó primitivo labiodental /v/ procedente de -F- latino. Non é moi atinado pensar que /β/ pasou primitivamente en todas partes a /v/ (oposto a /b/) e que despois en todo o N. o labiodental desapareceu en beneficio do bilabial. O máis probable é que a distribución /b/, /β/ fose a propia de todo o N. nos primeiros tempos. Pero esta oposición comezou a perder forza xa desde época moi arcaica para rematar coa desfonoloxización da oposición b/β en beneficio de /b/. Como é normal nun texto do s. XV, non se fai ben a distinción gráfica entre os dous sonidos primitivos, porque na lingua falada xa non se practicaba tal distinción. De aí que haxa tendencia en certos casos a escribir con *b* en lugar de *v*, por se-la grafía do fonema triunfante.

8.4.2. Témo-lo resultado esperado *b* procedente de B- inicial en *bēes* 25, 27, 29, *ben* 39 e *Bóbeda* 2; procedente de -P- en *Cabreyra* 59, *doblas* 31, *rreçebo* 50, *Rribadeneyra* 55, *Rribeyra* 59, *sábean* 1, *sobre* 21, 40 e *sobredytos* 14; procedente do grupo -MB- en *ambos* 2 e *nouēbro* 19. En todos estes casos correspondíalle primitivamente /b/. Hai outros casos nos que temos *b* por se tratar de palabras cultas, como en *obligamos* 9, 15, 28 e *público* 57.

8.4.3. Témo-lo resultado esperado /β/ procedente da consonantización de U- inicial en *vaamos* 38, *Vaasco* 22, *valla* 48, *Velyano* 44, *verdade* 61, *vyda* 22, *vidas* 16, *vila* 57, *vjño* 10, *vyño* 17, 43, *voōtad[e]* 32, *voōtades* 13, *vos* 27 (2 v.), 30, *vós* 3, 5, 8, 10, 12, 14, 15, 24, *voslos* 18, *voso* 19, 28, *vynte* 52 e *vyrdes* 27; de -U- intervocálico latino en *çiuuijs* 45 e *nouēbro* 19; da fricativización de -B- en *avemos* 26, *avendo* 17, *aver* 29, *avydos* 29, *escripujr* 61, *móueles* 25 e *móuelles* 29. Ocorre isto tamén en *teuéremos* 30 e *teverdes* 19 e cando vai precedido das consoantes *l*, *d*, como en *Alvaro* 56, *Alvaro* 62, *saluo* 48 e *avogado* 43. En *Gonçalues* 55 (2 v.) está abreviado, polo que tamén poderíamos ler *Gonçales*, tendo en conta a forma do nome, que é *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, tamén sincopado en *Gonçal* 7, 23 (cando vai seguido do apelido). No caso de proceder de -F- latino o máis probable é que nun documento do s. XV teñamos un sonido bilabial fricativo: *Cristouño* 51, *proueyto* 28.

8.4.4. Fronte a todos estes casos que responden á situación primitiva, achamos outros onde xa se rompeu o sistema medieval e non se fai distinción

entre b/b, como corresponde ó galego moderno. Cando se rompe o sistema medieval, triunfa o fonema /b/ e, como consecuencia, a tendencia dos textos é a escribir con *b*. Neste documento temos *definytiba* 40, *fabor* 44, *palabras* (5) 6 e *Bóbeda* 2. Outro caso é *contrabto* 11, 20, 60, procedente dun anterior *contrauto* < CONTRACTU. O caso contrario témolo en *vanda* 31, onde debería estar máis probablemente escrito *banda*.

8.4.5. En relación con todos estes exemplos podemos pór outras palabras que tiñan en latín un sonido labial: en *propyos* 36 non hai sonorización do -P- por se tratar dun cultismo, en *pasou* 12, 21 houbo unha redución no propio latín da forma PASSAUIT e en *falan* 44 < FABULANT posiblemente houbo unha asimilación do *b* ó *l* seguinte (6). Tampouco hai sonorización do -F- nos cultismos *definytiba* 40 e *rreferimos* 13.

8.4.6. Para a representación gráfica da variante fricativa, nos textos medievais alternan sempre *u* e *v*, sendo máis corrente nos primeiros tempos a graffa con *u*. No noso texto, como podemos ver, a alternancia é constante, se ben xa se deu o paso para uso maioritario da graffa consonántica, pois temos 10 casos de *u* (+ os dous de *Gonçalues*) e 37 de *v*.

8.5. As sibilantes.

8.5.1. A evolución das sibilantes é un dos problemas máis apaixonantes da fonética histórica romance, con grande incidencia na Romanía Occidental e, de maneira particular para nós, na zona occidental da Península Ibérica. Desde o latín ata a lingua moderna o proceso de transformación foi enorme e tense interpretado de distintas maneiras e con distintos criterios. Hoxe xa non se pode mante-la teoría de que no castelán e no galego temos un sistema medieval de 6 membros, con oposición de xordas e sonoras, e de que no séc. XVI se produciu o paso ó sistema moderno, co enxordecemento das sibilantes sonoras; e tampouco se pode admitir que o portugués ten un sistema medieval con oposición de africadas e fricativas e que foi no séc. XVI cando se deu a desafricación, aínda que ás veces se repita isto nos manuais. O proceso de transformación cara á situación moderna deuse xa na época medieval e estámolo vendo a cada paso nos textos escritos naqueles tempos.

8.5.2. Para o estudio das sibilantes temos que partir á forza dunha mesma situación en Galicia, en Portugal e nas distintas zonas do dominio castelán (en Castela ou en Andalucía). Este sistema común estaba formado por seis sibilantes, opostas pola marca de sonoridade / non sonoridade:

ápico-alveolares fricativas	ž / š
predorso-dentais africadas	dz / ts

(5) As formas primitivas son *palavra* e *parávoa* (cf. R. Lorenzo, *La traducción de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. Vol. II, Orense, Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo", 1977, p. 971a-972a.

(6) W. B. Williams, *From Latin to Portuguese*, 2ª ed., Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1962, § 86.2 (*Do latim ao português*, 3ª ed., Rio de Janeiro, Tempo Brasileiro, 1975, § 86.2).

prepalatais fricativas

ž/š.

Moi cedo xa comezou o proceso de transformación deste sistema, que foi, en parte, idéntico a tódalas zonas e, en parte, distinto, porque nalgúns lugares houbo desonorización e noutros permaneceron as consoantes sonoras. Así, a desafricación das predorso-dentais (ou predorso-dento-alveolares) africadas é común a tódalas partes e deuse pola mesma época. Nun momento determinado, as africadas /dz/ e /ts/ convertéronse, respectivamente, nas fricativas predorso-dentais (ou, se queremos, predorso-dento-alveolares) /z/ e /s/, co que se chega a un novo sistema:

ápico-alveolares fricativas	ž/š
predorso-dentais fricativas	z/s
prepalatais fricativas	ž/š.

Unha vez que desaparecen as africadas é cando se comeza a facer distinción entre as diferentes zonas. No territorio portugués permanecen as sonoras e mesmo hai unha zona do N. de Portugal que segue a diferenciar entre o *s* apical e o predorsal. En cambio, no galego e en todo o territorio castelán comeza case simultaneamente o proceso de desonorización, polo que axiña empeza a funcionar un sistema de tres membros:

ápico-alveolar fricativa	š
predorso-dental fricativa	s
prepalatal fricativa	š.

Os cambios non pararían aquí, debido a que a lingua reaccionou máis tarde e nunha grande parte do territorio diferenciouse máis entre š/s, pasando a predorsal a interdental /θ/. Na zona occidental de Galicia, con menor extensión xeográfica, xunto a zonas que aínda conservan a distinción š/s, chegouse nunha parte ó triunfo do /s/ predorsal e noutra ó de /š/ apical. Comparando o primitivo sistema medieval co actual, vemos polo tanto unha profunda transformación, que ten raíces moi vellás, posto que se vai xerando ó longo de toda a Idade Media. Esta transformación podémola ir seguindo desde o século XIII; é dicir, desde que temos textos romances, comeza a haber unha transgresión da norma escrita, ó principio de maneira ocasional e despois, a medida que pasan os anos, de forma máis ostensible. Fronte á norma patrón escrita, en moitos textos van aparecendo transgresións que indican os cambios que se van experimentando. No caso das sibilantes témo-la impresión de que popularmente o sistema de seis membros non funcionaba moi ben, rompéndose axiña en dúas direccións: por unha banda a desafricación, que leva ó cambio das africadas /dz/ e /ts/ nas fricativas /z/ e /s/, e por outra a desonorización no territorio galego e en Castela, que leva á desaparición das consoantes sonoras /ž/, /dz/ (ou xa /z/) e /ž/ en beneficio das xordas /š/, /ts/ (ou xa /s/) e /š/. O dobre proceso tivo que darse simultaneamente, entrecruzándose os dous cambios nas zonas que o coñecen.

8.5.3. Por citarmos algúns exemplos, Clarinda Maia mostra como nos documentos desde o XIII hai confusións gráficas entre as sibilantes xordas ç (ou c) e s ou ss, como en *Garsia* 1257, *uerssas* 1283, *conusuda* 1295, *possiçoes* 1289, etc.; entre z e s, como son os casos de *uoses* 1334, *disimo* 1473, *faser* 1302, *diuizada* 1287, etc., ou enxordecemento en *ducentos* 1281, *jaçen* 1310, *façer* 1316, etc. (7). Eu mesmo citei na *Crónica Troiana* exemplos do tipo *donçelas*, *rrefaçon*, *amortezido*, *fixe*, *beixaruos ey*, etc. (8) e no Homenaxe a Paul Teyssier publiquei un documento de 1344, onde se ve o enxordecemento de /dz/ > /ts/ en *rraçõ*, *cucjna*, *ffaçonderdes*, *façedo* e *ffeçonrem*; a desafricación en posición final en *uós* 'voz', *Vaasques*, *Yanes*, *Eanes* e *Ffernandes*; e a total destrucción da oposición ð/ʒ en *cassa* (2 v.), *cassas* (8 v.), *loytossa*, *cassado*, *poussemos*, *querelossa*, *pressentes*, *pasar*, *uosa*, *nosos*, etc. (9). A todos estes exemplos poderíanse engadi-los numerosísimos casos contidos nun documento de 1342 que procede da zona do Fisterra (NO da Coruña) e que se atopa actualmente no Arquivo da Universidade de Santiago, pois nel achamos formas como *d'oxe*, *nosa*, *cassa*, *ffaçon*, *voçes*, *vosses*, *pouços*, etc.

8.5.4. No noso texto temos mostras abundas desta transformación. Das tres oposicións primitivas a que parece seguir funcionando é ð/ʒ, que é a máis difícil de romper graficamente. Para o xordo só temos *o semicultismo ex[e]pçõos* 46, pois en *seys* 54 non palatalizou por quedar en posición final e en *seseenta* 17, *seseenta* 10, 53 tampouco por analoxía. Para o sonoro hai máis casos: procede da palatalización de G^e- en *general* 48; da consonantización e palatalización de l- en *Iohana* 1, 8, *Juana* 23, *juíses* 34, *ulgada* 41, *jullio* 52, *jurdiçõ* 35, 36, *jurdiçõos* 58, *justiças* 34, *Justyljano* 44 e *Yhesu Cristo* 53; da palatalización de -DY- (10) en *ajuda* 44 e *oje* 6 e da palatalización de -SY- en *ygleia* 7, 17, 18. En *juso* 21 procede de DEORSUM, cambiado no latín vulgar en JŪSUM por influencia de SŪSUM < SURSUM.

8.5.4.1. Se para a representación da vocal *i* poden aparecer *i*, *j* e *y*, tamén é normal que para a consoante aparezan estas tres posibilidades. Como se ve no apartado anterior, en posición inicial témo-la grafía *j*, agás no caso de *general* 48, de *Iohana* 1, 8 e de *Yhesu Cristo* 53. En posición intervocálica temos *ajuda* 44 e *oje* 6, fronte a *ygleia* 7, 17, 18.

(7) *História do Galego-Português. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal desde o século XIII ao século XVI (Com referència à situação do galego moderno)*, Coímbra, Instituto Nacional de Investigação Científica (Colección "Lingüística", núm. 9), 1986, pp. 446, 456, 458.

(8) Ramón Lorenzo, *Crónica Troiana*. A Coruña (Fundación Pedro Barrié de la Maza. "Colección de documentos históricos". Disposta pola Real Academia Galega), 1985, pp. 94-95, 133-134 e 161.

(9) "O estado da lingua nun documento do séc. XIV", en *Arquivos do Centro Cultural Português* XXIII, 1987, pp. 55-56.

(10) -dy- non presenta un resultado unitario, pois temos vocalización en *moyos* 10, 17 e permanencia do grupo no cultismo *remedyos* 37.

8.5.5. No caso da oposición primitiva $\dot{s}/\dot{z}$ a situación do documento é moito máis clara, posto que non fai nunca distinción. No paso do latín ó romance primitivo tiñamos *s* apicoalveolar fricativo xordo en posición inicial, en posición ímplosiva interna ou final e cando procedía de -*ss*- latino, de determinados grupos internos (-*ps*-, -*str*-, etc.) ou ía precedido doutra consoante: *sábean* 1, *saluo* 48, *senoríos* 34, *signo* 61, *sometemos* 36, *scriptos* 21, *súas* 25, *cónsules* 44, *Cristo* 53, *especial* 47, *meesmo* 8, *quaesquer* 33, *testigos* 21, *vidas* 16, *voslos* 18, etc., etc.

8.5.5.1. Realmente, onde tiñamos oposición fonolóxica era en posición intervocálica e por iso, cando tiñamos sonido apicoalveolar fricativo sonoro, a grafía era *s* e, cando tiñámo-lo xordo, a grafía era *ss*. Este sistema gráfico é o que primeiro se rompe nos textos e no noso xa non funciona, pois sistematicamente aparece eliminada a grafía con *ss*. Así, témo-la grafía esperada *s* (por se-lo primitivo sonoro), procedente de -*s*- latino en *casamento* 9,20, *Casares* 56, *casas* 51, *cousa* 41, *cousas* 10, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29, *fregresía* 51, *presença* 61, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54 e *Yhesu* 53; de -*ns*- en *desposastes* 6 e *sposa* 50 e de -*rs*- en *juso* 21 e *suso* 32, 38. Amais, está na palabra *Osorio* 58. Pero tamén témo-la mesma grafía nos casos en que debería estar con *ss* por corresponder ó primitivo xordo: procedente de -*ss*- en *fose* 40, 41, *pasada* 41, *pasemos* 38, *pasou* 12, 21 e *posades* 24; de -*str*- en *nosa* 9, 31, *nosas* 13, 16, *noso* 33, 35, 40, 53, *nosos* 29, 36 e *voso* 19, 28; de -*ks*- en *seseenta* 17 e *seseēta* 10, 53; da combinación AD con SIC en *así* 8, 27, 28, 30, 39, 50. Esta eliminación sistemática da grafía con *ss* indica que xa non existía o sonido sonoro.

8.5.6. Ó lado destes exemplos que nos indican o enxordecemento, temos outros que xuntan as marcas de enxordecemento e desafricación. O feito de que haxa desonorización de /dz/ > /ts/ e de /ž/ > /š/ e ó mesmo tempo paso de /ts/ a /s/ predorso-dental, fai que se poidan iguala-las grafías e que o copista non saiba empregar con exactitude o sistema primitivo. Así, no noso documento a grafía *z* xa non aparece en ningún caso e escríbese coa grafía correspondente ó sonido fricativo. Cando aparece a grafía *s* por *z*, para min isto non quere indicar que xa se igualaran o /s/ dorsal do novo sistema e o /š/ apical do sistema primitivo. Máis ben haberá que pensar que na fala se facía a distinción entre $\dot{s}$ / *s* e que na escrita, ó non valer xa a grafía con *z*, se bota man da grafía máis próxima para representar un tipo de sonido novo, que xa era sibilante fricativo e que só se diferenciaba do tradicional /š/ en que este era apical e alveolar e o novo era predorsal e posiblemente dentoalveolar. Non sabemos cando empezou a igualación de $\dot{s}$ / *s* e pode ser xa medieval, pero lembremos que hoxe hai zonas do N. de Portugal e do O. de Galicia que aínda distinguen os dous sonidos, o que posiblemente indica conservadurismo ou que o fenómeno da igualación en dorsal (centro-sur de Portugal e algunhas zonas galegas do Occidente) ou en apical (zonas do N. de Portugal e outras do Occidente de Galicia) é máis recente.

8.5.6.1. No manuscrito aparece ç, tal como lle corresponde, procedente de $c^e, \dot{i}$ en *çerca* 11, 42, *çuiijs* 45 e *quatroçentos* 53; de - sk^e - en *conosçemos* 5, *falesçeren* 22 e *nasçemento* 53; de - k^e - nos cultismos *especial* 47, *especialidade* 49,

monj[çi]paes 45 e *procede* 48, así como en *rreçebo* 50 (entendido como composto); de -TY- en *alegações* 46, *justiças* 34 e *partyçõ* 26; de -cons. + TY- en *ex[e]pções* 46, *jurdiçõ* 35, 36, *jurdições* 58, *presença* 61, *rrenüçiaçõ* 48, *rrenüçiamos* 36, 42, 47, *rrenüciando* 4 e *sentença* 40, 41. Tamén está no prerromano *Garçia* 57, 62 < GARSEA e no xermanismo *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56 (tamén en *Gonçalues* 55), latinizado en GUNDISALUUS, onde desaparece a vocal pretónica e queda o grupo -nds- co resultado xordo. Polo contrario, nos casos en que debería estar z atopamos sistematicamente s. Isto ocorre tanto en posición final coma interna: procedente de -k^e.i. en *dis* 48 < DĪCIT, *fis* 61 (2 v.) < FĒCĪ, *plas* 22 < PLACET, *vós* 3, 14 < VŌCEM, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *Gonçalues* 55 (2 v.), *Lopes* 1, 3, 7, 23, 52, 56, *juíses* 34, *rraisés* 29 e *rrayés* 25; procedente de -TY- en *rrasón* 5.

8.6. Palabras con -GUA- e -QUA-.

8.6.1. Como resultado de GUA- ou -GUA-, que está en palabras xermánicas, temos dobre posibilidade. O máis normal é que teñámo-la perda do elemento labial, como corresponde á evolución propia do galego: *agardar* 13, *agardáremos* 31, *agardemos* 38, 39. Nunha ocasión témo-la conservación: *guardar* 28. No caso de QUA-, seguindo a tradición latina e o uso medieval, temos conservación do *wau* en *qual* 12, 28, 42, *qualquer* 33, *quaes* 35, *quaesquer* 33 e *quatroçentos* 53. Nestes casos non sabemos se se pronunciaba o *wau* ou era unha simple grafía latinizante, tendo en conta que hoxe no galego, maioritariamente, témo-la pronuncia *ga* e *ca*. Nos textos medievais hai grafías do tipo *çerqua*, *arquo*, etc. que parecen indicar que o *wau* non tiña valor fonético. A grafía moderna está en *nūca* 47 < NUMQUAM.

8.7. Grupos consonánticos.

8.7.1. Nas palabras que tiñan grupos consonánticos en latín, na maior parte dos casos témo-la forma esperada. Xa falei dos pronomes *nosa* 9, 31, *nosas* 13, 16, *noso* 33, 35, 40, 53, *nosos* 29, 36 e *voso* 19, 28, que tiñan en latín -STR- e presentan xa a forma moderna. Tamén presenta a forma esperada *dentro* 51 e a forma máis culta *saluo* 48, fronte á vocalización da consoante implosiva en *outras* 10, 25, 45, 46, *outros* 56.

8.7.2. No caso de -KT- hai vocalización do primeiro elemento, segundo a evolución esperada, en *dereito* 37, 46, 48, *dereitos* 45, *feyta* 50, *feyto* 46 e *proueyto* 28. Cando precedía un -ī- longo, o resultado é unha contracción das dúas vocais en época moi primitiva: *dita* 8, 9, 17 (2 v.), 19, 23, 24, 27, 50, *ditas* 60, *dito* 10, 12, 15, 32, 38, 49, 54, 59, *dyto* 3, 24, 52, *ditos* 7, 16, 23, 59. O mesmo ocorre en *jurdiçõ* 35, 36 e *jurdições* 58, onde temos -KTY-. En *outorgada* 50, *outorgamos* 5 o grupo -KT- ía precedido de AU-, polo que vocalizou o K en u e houbo contracción. Cando tiñamos en latín -NKT-, houbo perda do elemento intermedio: *Santa* 7, 55, *San* 18, 51. Un caso especial ofrécenolo *contrabto* 11, 20, 60, dun anterior

contrauto, semicultismo procedente do latín CONTRACTU, onde temos consonantización, polo menos gráfica, dunha vocal labial que formaba parte dun ditongo. Nestes casos temos analoxía coas palabras do tipo *babtismo* > *bautismo* > *boutismo*, *cabdel* > *caudel* > *coudel*, etc., nas que tiñamos inicialmente -PT- ou -BT-. En *avogado* 43 < ADVOCATU desapareceu o *d* implosivo.

8.7.3. As palabras que tiñan en latín -PT- presentan en romance asimilación da consoante implosiva á explosiva e simplificación. Este resultado témolo en *neta* 8 e *netos* 23. Con todo, debemos indicar que ó longo de toda a I. M. houbo unha tendencia que levou a escribir -pt- en moitas palabras. Esta tendencia é moi usual no XV e no noso texto temos *septe* 52, *ex[e]pções* 46, *escripto* 42, *escriptos* 45, 46 e *scriptos* 21. O feito de que apareza por latinismo en *escrito* < SCRIPTUM, fai que se propague analoxicamente a *escripujr* 61 < SCRIBERE. Tamén temos unha falsa latinización en *condepne* 39 < CONDEMNENT.

8.7.4. Nas palabras que tiñan en latín grupos con L seguinte non temos unha evolución única. Trátase de palabras cultas ou semicultas que presentan a conservación do grupo latino cunha tendencia ó rotacismo do L latino. Canto máis se popularizan estas formas, máis tendencia hai ó rotacismo; pero non podemos falar dunha regra fixa, pois nos textos medievais hai unha constante alternancia entre dúas posibilidades: rotacismo ou conservación do grupo sen alteración. Nos textos galegos nótase sempre esta dualidade, que debía ser unha característica da lingua falada e que continúa sendo actualmente. Nas formas que conteñen o grupo -MPL- temos alternancia, pois, por un lado, aparecen *conprido* 33, *conpridamente* 11, 40, *conprir* 13, 32 e *conpríremos* 30 e, por outro, *cóplir* 28, *cunple* 27 e *cūplamos* 37, 39. No resto das formas non hai rastro de rotacismo, cando o normal sería que o tivesen *obligamos* 9, 15, 28, *plas* 22 < PLACET, *seglares* 29, 34 e *ygleia* 7, 17, 18. Son formas totalmente cultas *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29 e *públjco* 57. Un caso especial témolo en *fregresya* 51, con dobre rotacismo, que deriva de *fregrés* -unha das posibles variantes medievais da palabra-, do latín hispano FILI ECLESIAE.

8.7.5. Nas palabras que entraron por vía popular, os grupos -NS- e -RS- presentan asimilación da 1ª á 2ª consoante e simplificación no propio latín, polo que o resultado medieval foi, nun principio, con *s* sonoro, como en *suso* 32, 38 < SŪRSUM, *juso* 21 < DEORSUM, *sposa* 50 < SPONSA, *desposastes* 6. Tamén ocorreu en posición antecónsonántica ou final, neste caso co resultado xordo: *mes* 52, *traslado* 42. Nos cultismos permanecen os grupos, co *s* apicoalveolar xordo: *cónsules* 44, *consyntimento* 41.

8.7.6. Nos grupos formados por -s + cons.-, en xeral, non hai alteración no paso do latín ó romance e por iso temos *castillanas* 31, *Castylla* 35, *Cristo* 53, *Cristóuño* 51, *desposastes* 6, *desta* 42, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29, *este* 6, *esta* 60, *esto* 59, *justiças* 34, *Justyljano* 44, *testigos* 21, 54, 59, *testemoyo* 61, *desque* 19, *quaesquer* 33, *escripto* 42, *escriptos* 45, 46, *escripujr* 61, *escudeiro* 1, *escudeyro* 6,

Vasco 22, *especial* 47, *especialidade* 49. O que podemos atopar é grafía latinizante co *s* líquido inicial, cousa relativamente frecuente nos textos medievais. Temos isto en *scriptos* 21 e *sposa* 50. Tampouco se produciu neste texto a asimilación normal do *s* ó *l* na combinación dun indefinido ou dun pronome co artigo ou pronome *los*, pois temos *tódoslos* 25, 37 e *voslos* 18, en lugar de *tódos* e *vos*. Falta tamén a asimilación na forma *traslado* 42 < TRANSLATU, que na época medieval presenta moitas veces a forma *tralado* (cf. *La traducción*, p. 1274ab). Prodúcese alteración cando había en latín -sk^e.l-, pois neste caso temos palatalización do grupo *co* resultado primitivo /ts/. A grafía normal para o novo resultado é *ç*, pero unha vez máis por tradición latina podemos atopar *sç*, como en *conosçemos* 5, *falesçeren* 22 e *nasçemento* 53. Nestes casos o *s* non se pronuncia.

8.8. Outras consoantes.

8.8.1. A maior parte das consoantes en posición inicial consérvanse sen alteración. Típico do noso texto é a exclusión sistemática da representación gráfica por dobre consoante, moi usual en toda a I. M., agás no caso de *rr*. Así, podemos citar *fabor* 44, *falan* 44, *falesçeren* 22, *ferias* 43, *Fernãd* 11, 54, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55, *Ferreira* 17, *feyta* 50, *feyto* 46, *filla* 7, 9, *fillos* 23, *fis* 61, *forõ* 54, *foros* 36, *fose* 40, 41, *foy* 50, 60, *fregresya* 51. Tamén en *Mõforte* 57. Temos *d* en *dado* 40, *damos* 33, *dar* 9, 15, 18, *dentro* 51, *Deus* 7, *don* 58, *dote* 9, 20, *durante* 16, *dygamos* 47, etc.

8.8.2. -D- intervocálico pérdese en *como* 1, 40 (xa no propio latín se coñecía a forma COMO), *Días* 2, 19, 23, 24, 27, *Dyas* 7, 8, *Dyego* 22, *juíses* 34, *rraisés* 29, *rraisés* 25, *vaamos* 38 e tamén en *meesimo* 8 e na forma reducida *Rruy* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 54. Permanece no cultismo *proçede* 48, nos compostos *sobredytos* 14 e *Rribadeneyra* 55 e en *jurdiçõ* 35, 36 e *jurdiçõos* 58 < IURIDICIONE (por IURISDICTIONE) debido á perda da vocal pretónica. Tamén se perdeu a vocal en *jułgada* 41 < IUDICATA (pasando polo intermedio *iudgada*). Cando ía precedido doutra consoante é normal a conservación do -D-: *agardar* 13, *agardáremos* 31, *agardemos* 38, 39, *allcaldes* 34, *avendo* 17, *condepne* 39, *ende* 14, 47, *guardar* 28, *manda* 6, *rrenũciando* 4, *segundo* 6, 10, 13, 20 e *vanda* 31. No xermanismo *Fernãd* 11, 54, *Fernandes* 5, 10, 12, 15, 24, 49, 55 (latinizado en FERDINANDUS) houbo perda da vocal pretónica e, ó quedar no medio do grupo -rdn-, o *d* desapareceu. En cambio no xermanismo *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *Gonçalues* 55 (latinizado en GUNDISALUUS), ó desaparece-la vocal pretónica, o grupo -nds- conservouse co resultado xordo [nts].

8.8.3. -G- intervocálico o máis normal é que desapareza nas palabras patrimoniais: *coller* 43 < COLLIGERE, *eu* 2, 49, 56, *ley* 4, 43, 48, *leys* 45, *mays* 11, 21, *rrey* 35, *seseenta* 17, *seseeta* 10, 53, *vynte* 52. En *rreyaes* 45 < REGALES temos unha das posibles formas medievais (cf. *La traducción*, p. 1101b-1102a), influída por *rrey*. Permanece nas palabras máis cultas *alegaçõos* 46, *obligamos* 9, 15, 28 e

rrogamos 33. En *alegemos* 47 temos unha pronuncia analóxica do inf. *alegar*. A forma *testigos* 21, 54, 59 é un castelanismo.

8.8.3.1. G- inicial mantense en *Garçía* 57, 62, *Gonçal* 7, 23, *Gonçalo* 1, 3, 52, 56, *Gonçalues* 55 (2 v.) e *Goyãas* 1. Palataliza en *general* 48 e desaparece en *ymãas* 25.

8.8.3.2. Para a representación do sonido velar sonoro /g/ ante *e* alternan sempre na época medieval as grafías *ge/gue*. Neste texto úsase exclusivamente *ge*, como en *alegemos* 47, *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *pagemos* 30. Polo tanto é idéntica a representación de [ge] e de [ʒe], pois para o prepalatal fricativo sonoro temos *general* 48.

8.8.4. -M- é normal que se manteña, tanto en posición inicial coma intervocálica: *madre* 3, *mayor* 26, *meesmo* 8, *mes* 52, *mjña* 60, *moller* 20, *muller* 2, *myn* 23, 49, *agardáremos* 31, *casamento* 9, 20, *como* 1, 40, *damos* 33, *rremedyos* 37, *término* 43, *vaamos* 38, etc., etc. Ante *p*, *b* escríbese *n*, como en *anbos* 2, *conpridamente* 11, 40, *conprido* 33, *conprir* 13, 32, *conpríremos* 30 e *cunple* 27; en *conde* 58 < COMITE mudouse a grafía e a pronuncia ó quedar ante *d* por perda da vocal postónica e en *don* 58 < DOMNU (de DOMINU) asimilouse ó *n* e houbo simplificación da xeminada.

8.8.5. Fronte ós casos de palatalización de $k^{e,i}$, permanece a consoante normalmente ante as outras vocais: *Cabreyra* 59, *Cacharró* 56, *cada* 4, 16, 18, 35, *canónicos* 45, *carta* 42, 60, *casamento* 9, 20, *Casares* 56, *casas* 51, *castillanas* 31, *Castylla* 35, *cô* 7, 25, 27, 59, *con* 8, 26, *coller* 43, *como* 1, 40, *conde* 58, *condepñe* 39, *conosçemos* 5, *conpridamnente* 11, 40, *conprido* 33, *conprir* 13, 32, *conpríremos* 30, *cónsules* 44, *consyntimento* 41, *conté* 11, 14, 20, *contra* 38, *contrabito* 11, 20, 60, *contrario* 47, *côpelan* 36, *côplir* 28, *cousa* 41, *cousas* 10, *couto* 18, *cunple* 27 e *cüplamos* 37, 39. Tamén en *Cristo* 53, *Cristóuõ* 51, que aparecen no ms. abreviados en *xpo* e *xpouõ* (con trazo sobre a palabra). En posición interna - $k^{a,o,u}$ - sonoriza en *avogado* 43, *Dyego* 22, *dygamos* 47, *Nogeirol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *outorgada* 50, *outorgamos* 5, *pagar* 9, 15 (e *pagemos* 30 por analogía), *seglares* 29, 34 e *segundo* 6, 10, 13, 20. Tamén en *tragades* 26, *ygreia* 7, 17, 18 e *fregresya* 51. Mantense nos cultismos *canónicos* 45, *eclesiásticas* 34, *eclesiásticos* 29 e *públjco* 57. Permanece sen sonorizar cando vai precedido doutra consoante: *çerca* 11, 42, *Vaasco* 22, *escudeiro* 1, *escudeyro* 6, *escripto* 42, *escriptos* 45, 46, *escripujr* 61, *scriptos* 21.

8.8.6. P- mantense normalmente en posición inicial: *pagar* 9, 15, *pagemos* 30, *palauras* 6, *pan* 43, *partyçó* 26, *para* 28, 49 (2 v.), *partes* 60, *partir* 25, *pasada* 41, *pasemos* 38, *pasou* 12, 21, *pedir* 42, *Pedro* 23, 38, *pena* 30, *perante* 21, *Pero* 55, *pidimêto* 60, *pidimento* 41, *pidimos* 32, *poder* 19, 33, *Pol* 56, *por* 5..., *porlo* 4, 32, *porque* 13, 31, *posades* 24, *presença* 61, *presente* 3, 6, 22, 32, 49, 60, *presentes* 2, 54, *proçede* 48, *prometemento* 20, *prometemos* 15, *propyos* 36, *proueyto* 28 e *públjco* 57. En posición interna sonoriza -P- en *Cabreyra* 59, pero mantense nos cultismos *propyos* 36 e *monj[ç]paes* 45 e no apelido *Lopes* 1, 3, 7, 23, 52, 56. Tamén cando

vai precedido doutra consoante: *apremjē* 37, *cōpelan* 36, *desposastes* 6, *espeçial* 47, *espeçielidade* 49 e *sposa* 50.

8.8.7. T- Mantense normalmente en posición inicial: *tā* 39, *tal* 41, *tanto* 26, *teemos* 26, *teer* 28, 32, *tēer* 13, *tenamos* 37, 39, *término* 43, *términos* 58, *testigos* 21, 54, 59, *testemoyo* 61, *teuéremos* 30, *teverdes* 19, *thenor* 32, *todas*, *todo*, *todos*, *tódoslos*, *Toldāaos*, *tomardes*, *tragades*, *traslado* e *tres* 3, 14. En posición interna hai sonorización de -T- en *ajuda* 44, *avydos* 29, *Bóbeda* 2, *cada* 4, 16, 18, 35, *conde* 58, *conpridamente* 11, 40, *conprido* 33, *˘dado* 40, *escudeiro* 1, *escudeyro* 6, *espeçielidade* 49, *ulgada* 41, *outorgada* 50, *pasada* 41, *pedir* 42, *pidimēto* 60, *pidimento* 41, *pidimos* 32, *poder* 19, 33, *posades* 24, *teverdes* 19, *todas* 43, 45, 46, *todo* 4, 28, 33, 38, 59, *todos* 1, 3, 14, *tódoslos* 25, 37, *Toldāaos* 18, *tomardes* 19, *tragades* 26, *traslado* 42, *verdade* 61, *vyda* 22, *vidas* 16, *voõtade* 32, *voõtades* 13 e *vyrdes* 27. Tamén no nome *Pedro* 23, 58 (cando vai seguido do apelido pode reducirse a *Pero* 55, fronte a *Pedro* 58). Non sonoriza nos cultismos *definytiba* 40, *dote* 9, 20 e *notario* 21, 57, 62, no composto *atal* 62, precedido do ditongo *ou* en *couto* 18 e por ir precedido doutra consoante en palabras do tipo *antes* 38, *casamento* 9, 20, *desposastes* 6, *desta* 42, *durante* 16, *Martín* 51, *Martyño* 18, *Mõforte* 57, *outorgada* 50, *outorgamos* 5, *outras* 10, 25, 45, 46, *outros* 56, *partes* 60, *partir* 25, *presentes* 2, 54, *prometemos* 15, *prometemento* 20, *quatroçentos* 53, *seseenta* 17, *sometemos* 36, *testigos* 21, 54, 59, *vynte* 52, etc., etc.

8.8.8. R- en posición inicial ten sempre un sonido vibrante múltiple e está representado por *rr* no ms. en *rrasón* 5, *rreferimos* 13, *rrenūciando* 4, *rrogamos* 33 e *Rruy* 12, 24. Nos outros casos está representado por *R*, se ben o transcribimos tamén por *rr*: *rraíses* 29, *rraíses* 25, *rreçebo* 50, *rremedyos* 37, *rrenūçiaçó* 48, *rrenūcíamos* 36, 42, 47, *rrey* 35, *rreyaes* 45, *rreynos* 34, *Rribadeneyra* 55, *Rribeyra* 59 e *Rruy* 5, 10, 15, 49, 54. En posición intervocálica faise unha separación clara entre a grafía para o vibrante múltiple e para o simple. O primeiro está en *Cacharró* 56 e *Ferreira* 17. O segundo en *agardáremos* 38, 39, *Aluaro* 56, *Alvaro* 62, *Ares* 2, 8, 12, 24, 54, 56, *Cabreyra* 59, *Casares* 56, *conpríremos* 30, *contrario* 47, *daremos* 18, *dereito* 37, 46, 48, *dereitos* 45, *durante* 16, *Eyrēe* 57, *falesçeren* 22, *ferias* 43, *forō* 54, *foros* 36, *mulleres* 44, *Nogeyrol* 16, *Nogeyrol* 5, 12, 54, *notario* 21, 57, 62, *Osorio* 58, *ouro* 31, *para* 28, 49, 50, *perante* 21, *Pero* 55, *queremos* 22, *rreferimos* 13, *Rribadeneyra* 55, *Rribeyra* 59, *seglares* 29, 34, *senoríos* 34 e *teuéremos* 30. En tódalas demais posicións a grafía é simple: *agardar* 13, *conprir* 13, 32, *contra* 38, *dar* 9, 15, *entrar* 25, *escripto* 42, *fregresía* 51, *Martyño* 18, *palabras* 6, *verdade* 62, etc., etc. É importante o caso de *propyos* 36, coa perda por disimilación do *r* no grupo interno -PRI-, resultado normal do galego.

8.8.9. Consoantes finais. Como era de esperar, non hai rastro da maioría das consoantes finais latinas, como -C-, -D ou -T, tal como se ve en *aquí* 61, *así* 8, 27, 28, 30, 39, 50, *falan* 44, *ou* 27, 33, 34, *so* 29, *valla* 48, etc. A única mostra gráfica dunha consoante latina témola na conxunción *e*, que aparece escrita coa grafía latinizante *et* ou co signo utilizado desde os documentos latinos para

representar *et*. En calquera caso, a lectura debe ser sempre *e* e non se debe pronuncia-lo *t*. Temos *et* en 1, 2, 5, 7 (2 v.), 8 (3 v.), 9 (3 v.), 10 (2 v.), 11, 13 (2 v.), 15 (2 v.), 16, 17, 19 (2 v.), 20 (2 v.), 21 (2 v.), 22 (2 v.), 23 (2 v.), 24, 25 (2 v.), 26 (2 v.), 28 (2 v.), 29 (4 v.), 30, 31 (2 v.), 32, 33 (2 v.), 34. 35, 36 (3 v.), 37, 38, 39 (2 v.), 41 (2 v.), 42 (2 v.), 43 (3 v.), 44 (3 v.), 45, 46 (4 v.), 47, 48, 49 (2 v.), 50, 52, 53 (3 v.), 54, 55 (2 v.), 56 (4 v.), 57, 58, 59, 60, 61 (2 v.). Na forma verbal *he* 27, 32, 51, 59, 62 < EST perdeuse o *s* final para non coincidir coa 2ª persoa *es*, axudando a iso tamén o feito de que o *s* final é impropio da 3ª persoa.

9. Este texto mostra claramente a situación independente do galego na época medieval e, como se ve nas páxinas anteriores, presenta unha serie de características fonéticas propias da lingua nedieval e outras que indican un estado próximo ó da lingua moderna. De facermos un comentario máis amplo, poderíamos indicar outras particularidades morfosintácticas acordes co que acabo de dicir. Vou indicar unhas poucas.

9.1. A lingua arcaica non usaba o artigo con fixeza nunha serie de casos en que a lingua moderna o fai, tanto se lle corresponde ir só coma na construción con preposición ou na combinación co posesivo. Ocorre isto en casos como "que falan en ajuda et fabor das mulleres" 44, "en nome de vós" 12, "todos tres de mancomũu a vós de hũu" 3, 14. Nos primeiros tempos atópanse numerosos casos de posesivo + substantivo exclusivamente, mais comparando os diferentes textos medievais vese un progresivo aumento do uso do artigo ante o posesivo, cousa que se vai facendo xeral no paso á lingua moderna, menos cos nomes de parentesco. No texto temos "por meu señor" 58, "aquí meu nome et signo fis" 61, "en mjña presenza" 60-61, "da vila de Mõforte de Lemos et seus térmjnos" 57-58, "nosa voõtade" 31-32, "nosas voõtades" 13, "durante os dýas de nosas vidas" 16, "todo noso poder" 33, "a noso pidymto" 40-41, "de Noso Señor Yhesu Cristo" 53, "et a nosos bẽes" 28-29, "a nosos propyos foros" 36, "en voso poder" 19, "ou he voso proueyto" 27-28. Está o artigo en "para a dita myña sposa" 50, "cõ as outras súas yrmãas" 25, "aa dita nosa filla" 9. Tamén pode faltar con *todo*: "et a todas ferias" 43, "et a todas outras leys" 45, "et a todas outras exepçõs" 46, "damos todo noso poder" 33, "todos tres" 3, 14. Fronte a estes casos temos "cada vn porlo todo" 4, "todo o suso dito" 38, "en tódoslos bẽes" 25, "por tódoslos rremedyos" 37.

9.2. Cos pronomes persoais é aínda típica a construción medieval 'a + pron. tónico', sen a forma átona: "nos obligamos de dar et pagar a vós" 15, "obligamos a nós et a nosos bẽes" 28-29. Tamén aparece o uso do pronome en lugar do posesivo: "et neta de mj, a dita Moor Ares" 8, "et netos de myn, a dita Moor Ares" 23-24, "filla de nós, os ditos" 7, "fillos de nós, os ditos" 23, "en nome de vós, o dito R. F." 12. Non se usa a forma *convosco*, senón *con vós* 8.

9.2.1. A colocación do pronome en moitos casos é idéntica á actual, pero hai exemplos nos que se antepón, aínda sendo oración principal, por preceder outra forma verbal: "et demos et nos obligamos de dar" 9, "prometemos et nos obligamos de dar" 15, "queremos et nos plas" 22.

9.3. Nas formas verbais, as correspondentes ó verbo *haber* (*avemos* 26, *avendo* 17, *aver* 29 e *avydos* 29) teñen o valor medieval de 'ter', reforzado nun caso coa utilización ó mesmo tempo de *ter* ("tódoslos bēes móueles et rraýses que nós *teemos* et *avemos*" 25-26). O verbo *ter* normalmente significa 'manter un contrato' (*teer* 28, 32, *tēer* 13, *tenamos* 37, 39, *teuéremos* 30; en 19 "desque tomardes et *teverdes* a dita Ljonor Días en voso poder et por moller" tamén se trata de 'manter un contrato (neste caso de casamento). O verbo *ser* ten o significado medieval de 'estar' en *forō* 54, *fōy* 60 (1ª p.), *he* 51, *somos* 2, *son* 13, *sōo* 3, 49. Noutros casos aparece en construcións pasivas: *fose dado* 40, *fose pasada* 41, *foy feyta* 50, *dito he* 59. Ten o valor de 'ser' en *he* 27, 32, 62. Das outras formas verbais destacan *escripujr* 61 (coa terminación típica do galego), *fis* 61 (2 v.) (coa forma primitiva e non coa máis normal *fige*), os arcaicos *rreçebo* 50, *sábean* 1 (moi típica dos textos medievais), *sōo* 3, 49 (mod. *son*), *teuéremos* 30 e *teverdes* 19.

9.4. A preposición *a* aínda non ten un uso totalmente definido e podemos atopar construcións que a levan xunto a outras que non o fan. Así, falta en "rrenūçiamo a ley de duobus rrex devendy" 4. Está en "rrenūçiamos a nosos propyos foros" 36, "rrenūçiamos a pedir traslado... et a todas ferias... et aa ley dos cónsules" 42-44.

9.5. O léxico é rico e contén moitas palabras cultas e construcións técnicas, como corresponde a un texto xurídico, con algunhas formas típicas do noso idioma, como comentei na parte fonética, do tipo *avogado* 43, *conosçemos* 5, *escripujr* 61, *notario* 21, 57, 62, *presençia* 61, *propyos* 36. Faise unha separación clara entre as formas en *-emento* (*nasçemento* 53, *prometemento* 20) e *-imento* (*consyntimento* 41, *pidimēto* 60, *pidymento* 41), característica normal do galego. Tamén se nota xa a penetración de formas do tipo *apremjē* 37, *general* 48, *jullio* 52, *térmjno* 43, *térmjnos* 58 e dos castellanismos *castillanas* 31, *Castylla* 35 e *testigos* 21, 54, 59.